

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

Тетяна Рубля, Ірина Мед, Тетяна Щеглова

Інтернет-
підтримка

МИСТЕЦТВО

3 клас

УДК 7:37.016 (075.2)
Р82

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 21.02.2020 № 271)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Підручник створено відповідно до Типової освітньої програми,
розробленої під керівництвом О. Я. Савченко

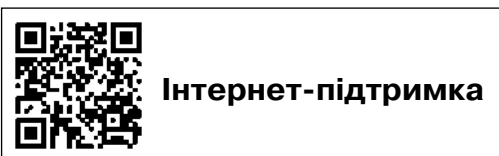
Ілюстрації художника *А. Г. Рублі*

Рубля Т. Є.

Р82 Мистецтво : підруч. інтегрованого курсу для 3 кл. закл. загал. серед. освіти / Т. Є. Рубля,
І. Л. Мед, Т. Л. Щеглова. — Харків : Вид-во «Ранок», 2020. — 128 с. : іл.

ISBN 978-617-09-6267-6

УДК 7:37.016 (075.2)

ISBN 978-617-09-6267-6

© Рубля Т. Є., Мед І. Л., Щеглова Т. Л., 2020
© Рубля А. Г., ілюстрації, 2020
© ТОВ Видавництво «Ранок», 2020

Зміст

Барви літа. Літній пейзаж	6
Вітер морем гуляє	11
Квіткова краса	13
Бджілки-трудівниці	17
Осіння краса	20
Обжинки. Свято урожаю	23
Свято Покрови	26
Дерево Життя	29
Народна іграшка	33
Пташині турботи	36
Образи тварин у мистецтві	40
Образи тварин у казці	44
Мешканці підводного світу	47
Краса зимового лісу	50
Мешканці зимового лісу	54
На порозі свято Миколая	57
Новорічні та різдвяні свята	60
Ранкова прогулянка	64
Вечір. Вечірня музика	68
Дитячі колисанки	72

Портрет в мистецтві	76
Ігри та іграшки	80
Як зима з весною зустрічається	83
Афіша й плакат	87
Театр ляльок	90
На гостини до театру. Опера	93
На гостини до театру. Балет	96
Чарівний світ кіно	100
Весняні замальовки	104
Світле свято Великодня	108
Витоки народного мистецтва	112
Пам'ятки архітектури	116
Мультфільми	120
Літо зустрічаймо!	123
Словник	126

Вітаємо, друзі!

Веселий дзвоник знову покликав вас у цікаву подорож світом мистецтва. Створений фантазією талановитих людей, цей світ сповнений барв, мелодій, виразних образів, яскравих почуттів. Мистецтво стирає кордони і допомагає людям краще розуміти природу, одне одного, робить їх добрішими.

Із попередніх класів ви вже знаєте: для того щоб створювати красу, потрібно багато знати і вміти. Тож разом із підручником ви продовжите знайомство з різними видами мистецтва, особливостями їхньої виразності, із творами видатних митців і мисткинь. Протягом року, друзі, ви поповните власну мистецьку скарбничку гарними творами, вивчите нові чудові пісні й мелодії.

Отже, щиро бажаємо натхнення та успіхів у навчанні!

Авторський колектив

Умовні позначення:

Робота з учителем/
учителькою

Спостерігаємо,
міркуємо, пояснюємо

Запам'ятайте

Співаємо

Слухаємо, переглядаємо

Творимо красу

Підсумовуємо
та узагальнюємо

Працюємо самостійно
у вільний час

Додатковий матеріал

Барви літа. Літній пейзаж

Знову літо яскравим метеликом попрощалося з нами. На згадку воно залишило чудові спогади про сонячні дні, гарні краєвиди, цікаві подорожі та веселий відпочинок. Розкажіть друзям/подругам у класі про свої враження від літніх канікул. Чим, на вашу думку, краса літа відрізняється від інших пір року?

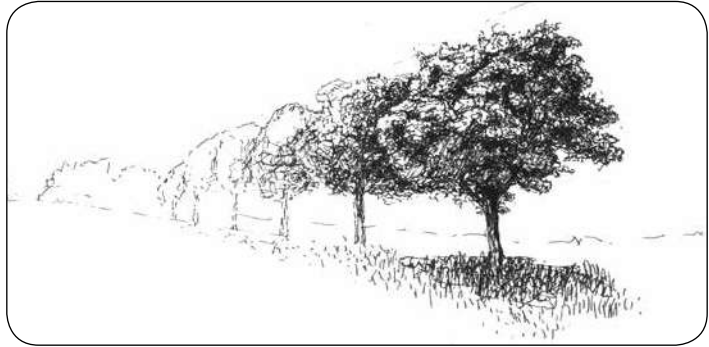

Розгляньте фрагмент пейзажу Ярослава Чижевського. Зверніть увагу, як у картині передано глибину простору: предмети, віддалені від глядача, уявно зменшуються і втрачають чіткість контурів та контрастність кольорів. Ми бачимо їх у зміненому вигляді — тобто у перспективі.

Перспектива — це зображення навколишнього світу на площині саме так, як бачить його людське око.

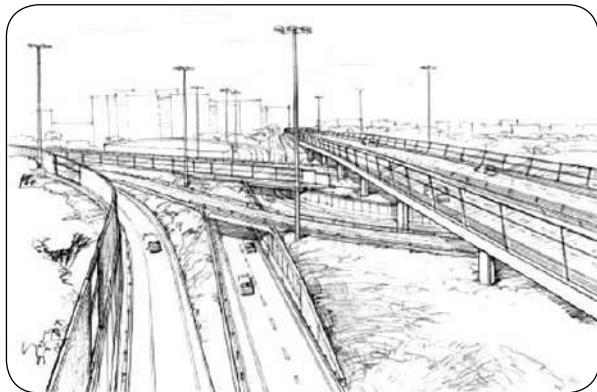
Розгляньте картини художників. Предмети переднього плану зображені нижче, вони більші і загороджують ті, що розташовані подалі.

Порівняйте предмети ближнього, середнього і далекого планів. Яку різницю ви побачили? Поясніть свою думку.

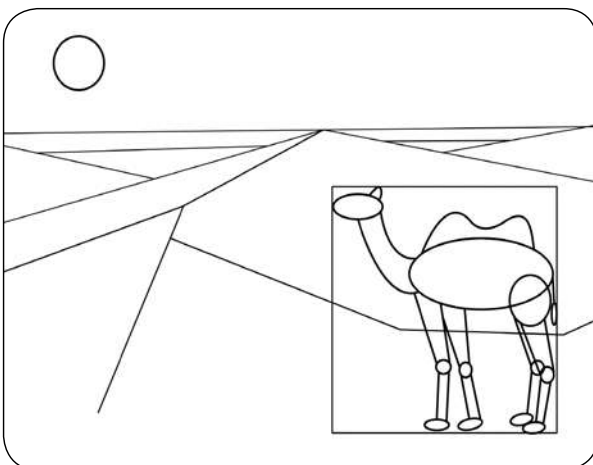
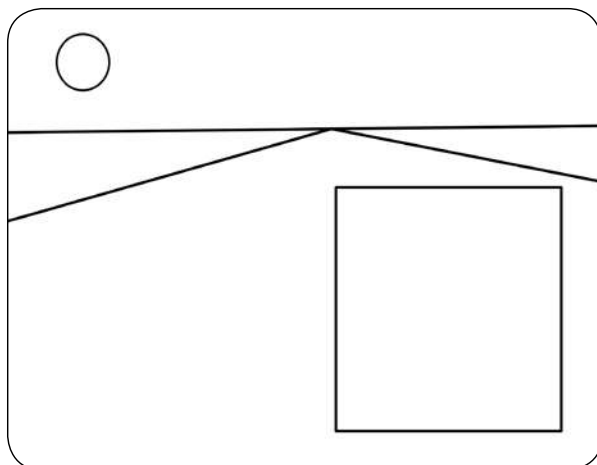

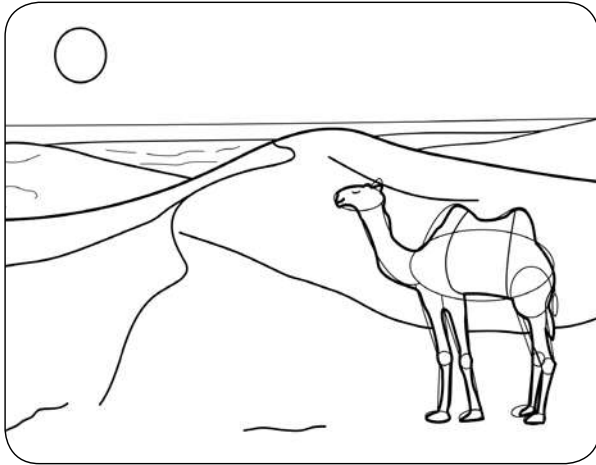
Лінійна перспектива розглядає питання, що пов'язані з уявною зміною розмірів і абрисів форми предметів залежно від точки зору. Предмети зменшуються при віддаленні їх від глядача.

Намалюйте місцевість, яку ви бачили влітку, або пейзаж за уявою. Передайте глибину простору за допомогою лінійної перспективи.

Після завершення лінійного малюнка виконайте роботу в кольорі акварельними або гуашевими фарбами. За потреби скористайтеся зразком послідовного виконання роботи.

Послухайте, як зобразив літо італійський композитор Антоніо Вівальді у своєму концерті з циклу «Чотири пори року». Звучання яких музичних інструментів ви почули? Розкажіть, який настрій викликає у вас цей твір.

Виконайте поспівку «Ми – третьокласники». Проплескайте її ритмічний рисунок.

Ми – тре-тьо-клас-ни-ки, ми – тре-тьо-клас-ни-ки. Бо вже до-

рос-лі ми, не ма-лю-ки. Ми – тре-тьо-клас-ни-ки, не ма-лю-ки.

Вивчіть і заспівайте пісню «Сонячний малюнок». Співаючи, передайте рухами зміст твору.

Сонячний малюнок

Вірші В. Ткачової

Музика А. Олейнікової

Так буває в нас, що зла негода
Раптом настрої зіпсує.
Стане на душі похмуро,
Дощик сльози ллє.
Та секрет один я знаю —
Кольоровий молодець!
Намалює нам погоду (2)
Намалює нам погоду
Жовтий олівець!

Приспів:

Я малюю сонце,
Я малюю літо,
Я малюю щастя,
Ми — щасливі діти.
Хай хороший настрої
Знову повториться,
Бо нікому хмуритись
Просто не годиться!

Придумайте із друзями/подругами мелодію на віршовані рядки та заспівайте разом.

Як швидко літо проминуло!
Прийшла осіння пора.
Немов на крилах полинуло
Кохане літечко з двора!..

О. Пчілка

Під час прогулянок містом або на природі спостерігайте за перспективними скороченнями предметів навколишнього середовища. Зробіть світлини гарних краєвидів і порівняйте їх зі своїми спостереженнями. За бажанням виконайте короточасні швидкі малюнки — начерки пейзажів.

Вітер морем гуляє

Море ніколи не буває одноманітним, нецікавим, адже щодня, навіть щохвилини воно різне. Таємниче, мінливе, неосяжне — воно хвилює душу, не залишає байдужим серце. А морські подорожі дарують незабутні краєвиди та мистецькі враження.

Французький композитор Клод Дебюссі написав чудовий твір — прелюдію «Вітрила». Послухайте його. Пригадайте правила слухання музики. Які настрої і почуття передала музика? Опишіть картину, яку ви уявили. У якому регістрі звучить прелюдія?

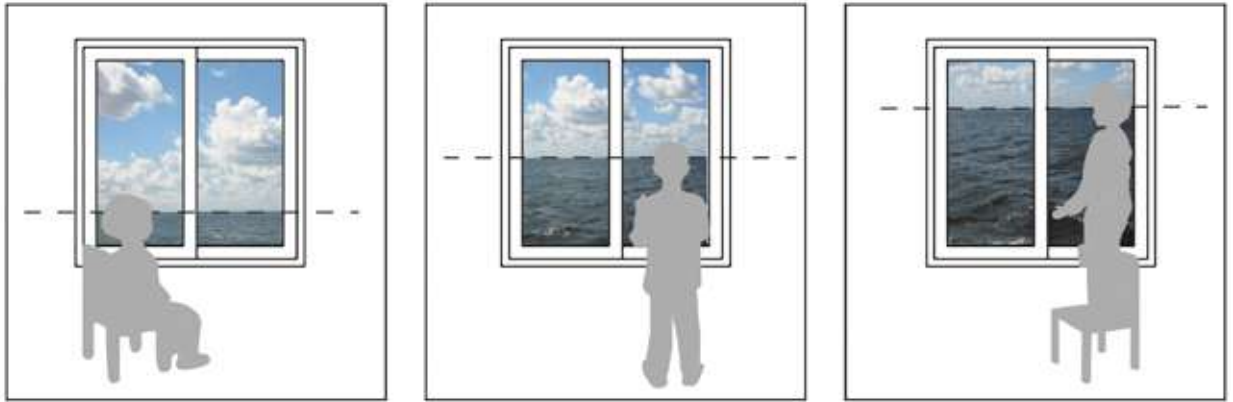
Прелюдія — невеликий музичний твір, який не має чіткої форми.

Виконайте пісню «Сонячний малюнок» з танцювальними рухами. Назвіть особливості мелодії і ритму пісні. Придумайте ритмічний акомпанемент на шумових інструментах.

Розгляньте малюнки. На них зображена лінія горизонту різного рівня. Зверніть увагу, як залежить глибина простору від рівня горизонту. При якому рівні горизонту глибина простору розкривається найбільше? Найменше?

Лінія горизонту — уявна лінія, розташована на рівні очей людини. Розрізняють низький, середній та високий горизонти.

Створіть із кольорового паперу композицію за уявою «Вітер морем гуляє». Визначте рівень лінії горизонту. Передайте морський простір смужками синього паперу різних відтінків. Виріжте з паперу вітрила та корпуси кораблів різного розміру. Передайте глибину простору, розташувачи кораблі на різній відстані від глядачів.

Пограйте з класом у ритмічну гру «Луна». Проплескайте будь-який ритмічний рисунок. А друзі/подруги мають його по черзі повторити та продовжити.

Квіткова краса

Квіти дарують людям радість, створюють гарний настрій, прикрашають яскравими барвами оселі. Немає жодного виду мистецтва, де образи квітів не надихали б митців на створення чудових творів.

Розгляньте твори української народної художниці Катерини Білокур. Які квіти ви знаєте? Розкажіть, які з них подобаються вам найбільше і чому.

Чудовий «Вальс квітів» Петра Чайковського не втрачає популярності. Його слухають і як окремий твір, і як сцену з балету «Лускунчик».

Послухайте цю прекрасну музику й опишіть картину, яку уявили під час слухання. Які почуття та настрої передані у вальсі?

Свою любов до квітів і до природи описала Ганна Чубач у вірші «Я люблю у лузі квіти», а композиторка Гульнара Азаматова-Бас поклала цей вірш на музику. Послухайте цю пісню. Вивчіть і заспівайте її.

Я люблю у лузі квіти

Вірші Г. Чубач

Музика Г. Азаматової-Бас

Я люблю у лузі квіти,
Де гудуть весь день джмелі
І метелик носить літо
На легенькому крилі.

Приспів:

У долині теплий вітер
Сушить трави від роси.
Я кажу: усе на світі
Починається з краси!
Я кажу: усе на світі
Починається з краси!
Ось така красуня — моя Земля! (4)

Розкажіть, як допомагає музична мова розкривати красу природи. Які засоби виразності використала композиторка? Проспівайте назви лугових квітів, передаючи їхні характери.

Музична форма — це будова музичного твору. Зазвичай пісенний твір складається з куплетів та приспіву або лише з куплетів. Така музична форма називається **куплетною**.

У природі кожна квітка має певну форму, пропорції, положення у просторі та колір. Подивіться на замальовки квітів. У них художники передають їхні образи найбільш наближено до природи.

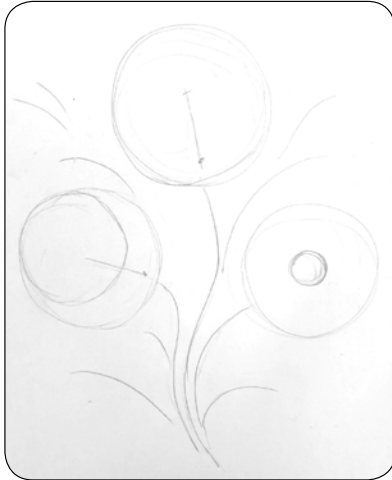

У декоративному мистецтві форму й колір квітів зазвичай узагальнюють. Розгляньте зразки стилізації квітів. Розкажіть, де їх можна використати.

Намалюйте фарбами букет квітів, які вам подобаються найбільше. Визначте головні елементи композиції. Навколо них розташуйте другорядні, якими заповніть усю площину аркуша. За потреби скористайтесь зразком послідовного виконання роботи.

Поміркуйте і визначте, яка квітка в кожному букеті зайва за часом її цвітіння. Поясніть свою думку.

Почніть збирати природні матеріали: різні за формою, розміром, кольором осінні листочки, насіння дерев та сухі квіти. Вони стануть вам у пригоді в подальшій творчій роботі.

Бджілки-трудівниці

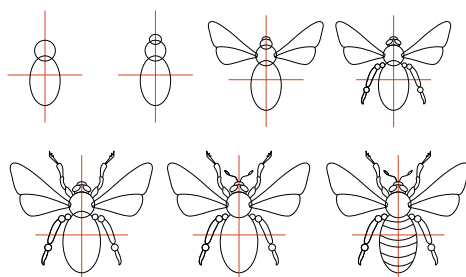
Бджілка весело літає,
Квітам вічка розтуляє.
Каже:
— Квіти, годі спати,
Я прийшла медок збирати.
А. Камінчук

Улітку ви бачили багато різноманітних комах. Серед них, напевне, були й працюючі бджілки — комахи, що збирають нектар і запилюють квіти. Вони майстерні будівельники й діляться з нами цілющими плодами своєї важкої праці. За це ми поважаємо їх.

Знайдіть в мережі Інтернет та перегляньте анімаційне відео «Бджілка», з якого ви дізнаєтесь про користь цих комах. Які ласощі готують для нас бджілки? Розкажіть, чого можна у них навчитися. Зверніть увагу, що форма комах симетрична.

Блиькими родичами бджілок є джмелі. Якими засобами музичної виразності можна описати цю комаху? Звучання якого музичного інструмента, на вашу думку, найточніше зображує політ джмеля?

П'єса — невеликий за обсягом сольний або ансамблевий завершений музичний твір.

Відомий композитор Микола Римський-Корсаков написав оперу на сюжет твору О. Пушкіна «Казка про царя Салтана», одним із фрагментів якої є сцена «Політ джмеля». Послухайте його. Яким чином музика розкриває задум композитора? Що ви уявили під час слухання — образ джмеля чи його стрімкий політ?

Виконайте пісню «Я люблю у лузі квіти». Пориньте у світ природи, де літають метелики, гудуть джмелі, збирають мед бджілки. Акомпануйте собі на музичних інструментах.

Об'єднайтеся в групи і створіть методом штампування сюжетну композицію «Бджілки-трудівниці».

Штампи можна виготовити з картоплин. Виділіть композиційний центр. Визначте головне і другорядне у вашій роботі та виконайте роботу штампами. Після того, як фарба просохне, домалюйте пензликом дрібні деталі.

Уважно розгляньте зображення. Що тут зайве? Поясніть свою думку. Порівняйте її з думками друзів/подруг.

Спостерігайте за світом комах. Фотографуйте їх. Зробіть начерки найбільш цікавих і дивовижних комах.

Осіння краса

Осінь стала господинею в лісах і полях. Вона змінила все навколо й пофарбувала світ у яскраві теплі кольори. Вітер кружляє листя в ритмі вальсу. Звучить мелодія осіннього дощу та прощальні пісні птахів.

Розгляньте, як зобразили осінь художники. Зверніть увагу на зміну кольору з віддаленням від переднього плану. Повітря хоч і прозоре, проте його товща впливає на те, наскільки чітко ми бачимо на великій відстані.

Повітряна перспектива передає вплив товщі повітря на зміну чіткості й кольорів предметів залежно від їх розташування в просторі. Близні предмети сприймаються різнобарвними, а з віддаленням кольори узагальнюються. Їх забарвлення набуває холодних відтінків.

Вивчіть і заспівайте пісню «*Осінь, осінь по землі крокує*» в ансамблі та хором. Працюючи над піснею, показуйте рукою рух мелодії.

Осінь, осінь по землі крокує

Вірші і музика Т. Плєскач

Осінь, осінь по землі крокує.
Осінь, осінь стала на поріг.
Осінь тихо листячко фарбує
В жовті та червоні кольори.

Дощик пісню осені співає.
А краплинки дрібно стукотять.
У таночку листячко кружляє,
І пташки у вирій вже летять.

Осінь, осінь по землі крокує.
Осінь, осінь стала на поріг.
Осінь тихо листячко фарбує
В жовті та червоні кольори. (3)

Уявіть себе музикантами/музикантками. Візьміть шумові музичні інструменти і за допомогою вчителя/вчительки створіть оркестр. Виконайте ритмічну вправу.

І І І І П П І І І І І П П І

Слухаючи твір Фридерика Шопена *Вальс ля мінор*, заплющте очі та уявіть красуню осінь. Виберіть зі словосполучень ті, які найбільш точно передають характер музики:

листя падає — листя кружляє;
вітер шелестить — вітер свистить;
вітер грає з листочками — вітер реве.

Намалюйте за уявою свої враження від золотої осені в місті або селі. Оберіть стан природи та час доби, який допоможе вам найкраще передати задум.

Уважно розгляньте світлини. Розкажіть, які природні явища на них зображені. Назвіть колірні сполучення, що передають певний стан природи та погодні умови.

Спостерігайте за змінами стану природи, за освітленням свого подвір'я в різний час доби, його колірним забарвленням. Зробіть з природи окремі начерки будинків, дерев, інших предметів.

Обжинки. Свято урожаю

Вінець праці хлібороба — жнива, що завжди в народі відзначали піснями, урочистими обрядами й святковими діями. Час жнив поділяли на три етапи: зажинки (початок роботи), власне жнива й обжинки (завершення праці на ниві). До кожного етапу народ створив різноманітні за змістом і характером обрядові пісні. В обжинках особливо виділяється величальна тематика творів, в яких вшановують господаря поля, господиню, вінок, ниву, женців.

Пригадайте прислів'я про хліб. Чого вони навчають? Який хліб ви любляете найбільше і чому? Розкажіть, як треба ставитись до хліба.

Послухайте українські народні пісні «Котився вінок по полю» та «Котився віночок». Який настрій передають ці твори? Про що в них ідеться? Як ви гадаєте, чому вони виконуються без музичного супроводу?

А капела — це спів без інструментального супроводу. Пісні, які виконують голосом, без супроводу, називаються **акапельними**.

Послухайте українську народну пісню «Дівка Явдошка». З яким настроєм виконують заспів та приспів пісні? Виконайте пісню акапельно. Придумайте ритмічний супровід на шумових музичних інструментах.

Дівка Явдошка

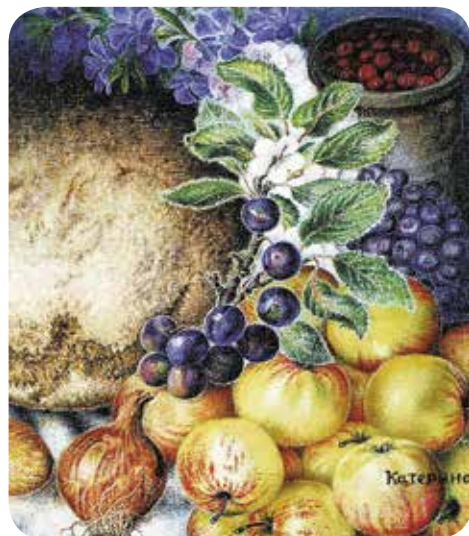
Дівка Явдошка сіяла пшеницю.

Приспів:

Джар, джар, джарочка,
Чи варила душа мила,
Чи варила джар?

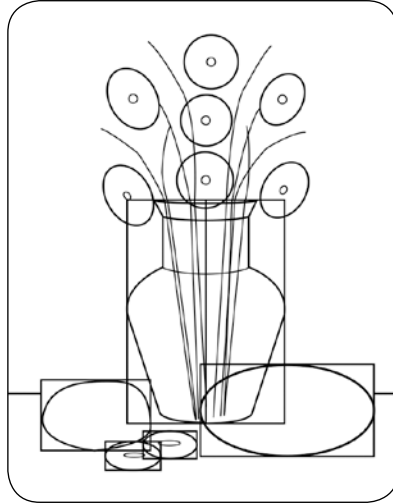
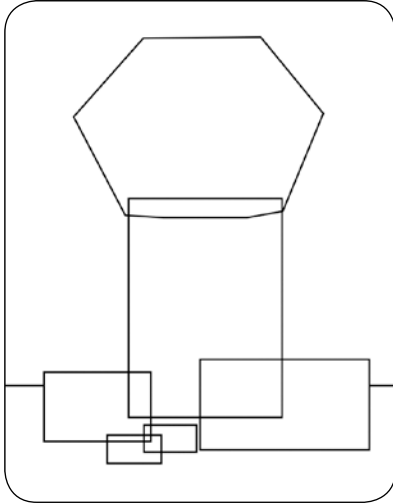
Розгляньте картини Катерини Білокур. Розкажіть про свої враження від цих творів. Який елемент композиції, на вашу думку, є головним? Поясніть свій вибір.

Намалюйте за уявою або зразком натюрморт «Свято урожаю». Оберіть предмети, з яких буде утворена композиція вашого натюрморту.

Уважно розгляньте зображення. Який предмет композиції зайвий за змістом? Поясніть чому.

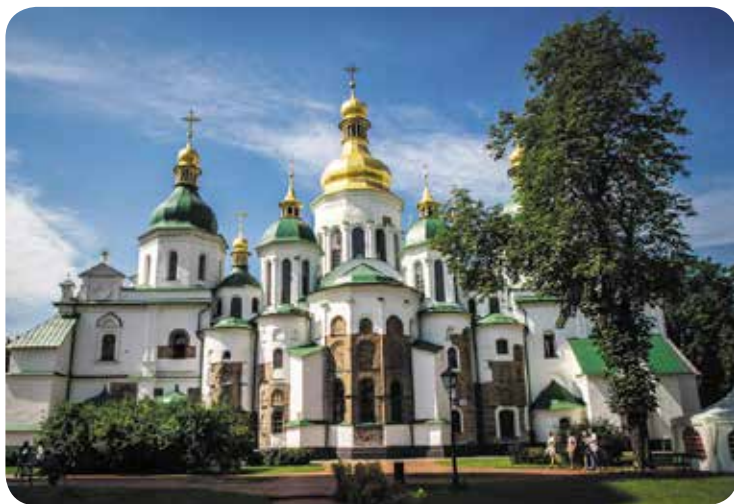
Зверніть увагу на велику різноманітність хлібних виробів. Які форми вони мають? Чим і як їх прикрашають? Зробіть акварельними фарбами або олівцями замальовки улюблених виробів.

Свято Покрови

Свято Покрови відзначають 14 жовтня. За легендою це свято проголошено на честь Божої Матері, яка зняла з себе покрив і розкинула його над людьми, одночасно молячись за їхнє спасіння. Відтоді Пресвята Богородиця стала оберегом і покровителькою України.

У головному соборі України — Софії Київській — можна побачити найвідоміший художній образ Божої Матері Оранти, створений у старовинній техніці мозаїки.

Особливо шанували Покрову запорозькі козаки, а Пресвяту Богородицю вважали своєю покровителькою і заступницею. Козак у думках і помислах українців уособлював народну силу духу.

Нині свято Покрови є Днем захисника України, у який ми вшановуємо героїв минувшини — козаків та сучасних військових. Послухайте пісню «Засвіт встали козаченьки» Марусі Чурай та «Запорозький марш» Євгена Адамцевича.

Розкажіть, які почуття у вас виникли під час слухання творів. Якими засобами музичної виразності передано незламний дух українського козацтва? Придумайте, як можна інсценувати ці твори.

Вивчіть і заспівайте пісню «Гей, там на горі Січ іде». Об'єднайтеся у хор дівчаток і хор хлопчиків. Придумайте невелику інсценівку та виконайте цей твір у формі діалогу.

Гей, там на горі Січ іде

Гей, там на го-рі Січ і - де! Гей, там на го-рі Січ і - де! Гей, там на

го-рі на-ше слав-не то-ва-ри-ство, гей, мар-ши - ру - є: раз, два, три!

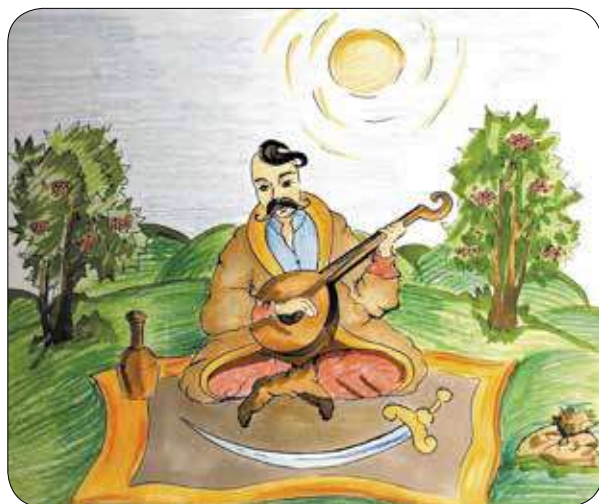
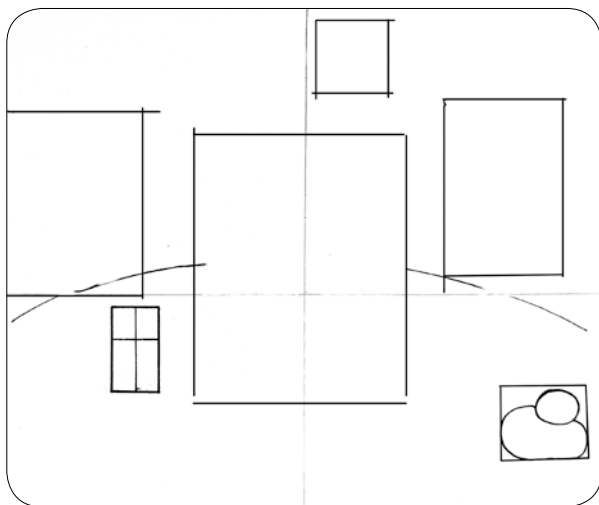

Гей, там на горі Січ іде!
 Гей, там на горі Січ іде!
 Гей, там на горі наше славне товариство,
 Гей, марширує: раз, два, три!

Намалюйте за уявою композицію «Козак Мамай». Самостійно оберіть техніку виконання та матеріали, які найкраще передадуть образ вашого героя.

Розташуйте головного героя у центрі. Навколо — другорядні елементи так, щоб вони заповнили аркуш рівномірно. Працюйте поступово та уважно. За потреби скористайтесь зразком послідовного виконання роботи.

Пограйте в гру «Упізнайте музичний твір», в якій після слухання фрагменту музичного твору необхідно відгадати його назву.

Спостерігайте за змінами в природі на свято Покрови. Зробіть світлини гарних святкових краєвидів. Доберіть до них відповідний музичний твір.

Дерево Життя

З давніх-давен до нас прийшло повір'я, що життя всіх людей на Землі утворює велетенське Дерево Життя. Із народженням кожної людини на ньому з'являється нова гілочка. У народному мистецтві образ Дерева Життя втілювали в орнаменті вишитих і тканих рушників, килимах і витинанках, писанках і на посуді.

Послухайте пісню «Родина» у виконанні Назарія Яремчука. Визначте головну думку пісні. Як ви вважаєте, що символізують у пісні образи «глибокого коріння» та «високого гілля» родини? Поясніть свій вибір.

Українська народна козацька пісня «*Ой на горі та й женці жнуть*» є однією з найулюбленіших пісень нашого народу. Не втрачаючи популярності, вона звучить на багатьох фестивалях і концертах. Ця пісня є місточком між минулим і сучасним, своєрідним музичним родовідним деревом. Послухайте її та виконайте в характері, супроводжуючи спів ритмічним акомпанементом.

Ой на горі та й женці жнуть

Ой на горі та й женці жнуть (2)

А попід горою

Яром-долиною

Козаки йдуть.

Гей долиною,

Гей широкою

Козаки йдуть!

(2)

Козацькі пісні — народні, історичні пісні та думи, в яких оспівується Козацька доба.

Дерево Життя є найбільш розповсюдженим мотивом в українському народному мистецтві. Це символ Все-світу, родини, родоводу. Він притаманний не тільки усім регіонам України, а й багатьом народам світу. Композицію Древа Життя створюють за схемою «вазона», якому властива вертикальна симетрія.

Умовно Дерево Життя складається з трьох частин. Верхня частина символізує небо. У ній розміщують птахів, бджіл, небесні світила. Середня частина — земний світ, де співіснують люди і тварини. Нижня частина (коріння) — це підземний світ, який уособлюють змії, риби, водоплавні птахи й вода.

Взаємозв'язок різних народних ремесел сприяв збагаченню орнаментальних мотивів і кольорних рішень. Порівняйте твори. У яких техніках вони виконані? Чим вони схожі?

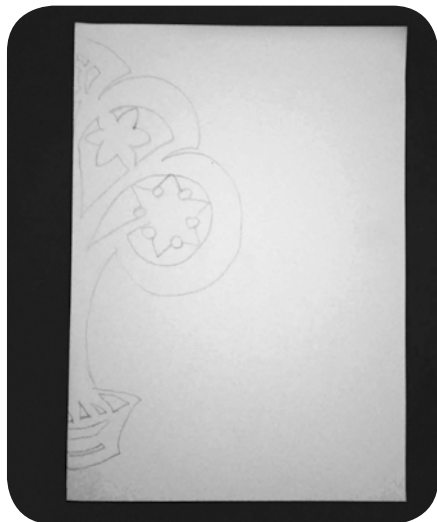

Витинанки — орнаментальні чи сюжетні композиції, ажурно вирізані ножицями з білого або кольорового паперу. Виразність роботи залежить від кольорового контрасту між основою (фоном) та витинанкою.

Зробіть витинанку «Дерево роду» з гарним настроєм та думками про рідних людей. Подаруйте її із побажаннями добробуту і щастя.

Які зображення неможливо використати при створенні витинанки? Що зайве? Поясніть свою думку.

Зробіть начерки різних квітів. Поєднайте у них головні особливості форми. Створіть стилізовані зображення квітів для виконання витинанки.

Народна іграшка

У світі народна іграшка поєднала в собі життя і побут народу, його традиції та обряди. Вона сповнена теплом і втілює в собі ідею оберегу — захисту від усього недоброго. Народна й сучасна іграшки доповнюють одна одну та допомагають дитині пізнавати світ.

Із часом такі народні іграшки, як свищики, брязкальця, сопілочки, дзвоники почали використовувати народні музиканти. Деякі з них стали провідними інструментами в оркестрах народних інструментів.

Знайдіть в мережі Інтернет і перегляньте відео майстер-класу із виготовлення народної іграшки-забавки.

Послухайте музичний твір «Українська в'язанка» у виконанні Національного оркестру народних інструментів. Визначте, які музичні іграшки звучали серед них.

Створіть оркестр із дитячих іграшкових музичних інструментів і виконайте під його супровід пісні «Дівка Явдошка» та «Ой на горі та й женці жнуть».

Майстри й майстрині іграшок зазвичай створюють декоративні образи тварин, у яких підкреслюють їхні характерні риси. Витвори щедро прикрашають орнаментами та візерунками.

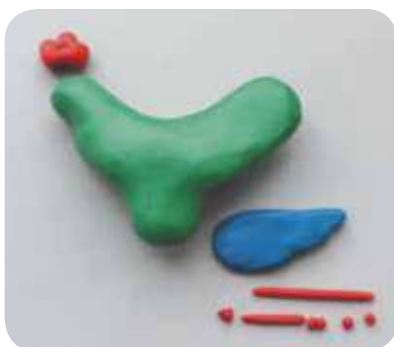
Розгляньте зображення тварин. Як ви вважаєте, які з них реалістичні, а які — декоративні? Поясніть свою думку.

Виліпіть із пластиліну за зразком або власним задумом тварину за мотивами української народної іграшки.

Спочатку створіть ескіз майбутнього виробу. Визначте, як ви його оздобите. Розгляньте послідовності ліплення різними способами. Оберіть той із них, який краще відповідає вашому задуму. Виконайте виріб. Під час роботи оглядайте його з різних боків.

Не забувайте про взаємодопомогу. З доброю посмішкою та дружньою підтримкою цікавіше працювати разом.

Розгляньте зображення іграшок. Визначте, які з них не належать до народних. Поясніть свій вибір.

Пташині турботи

Птахи виконують дуже важливу роль у житті людини. Вони збирають шкідників у лісах і садах, дарують радість співами, дивують красою. Із приходом зими у житті птахів настає складний період. Залишаючись зимувати, вони потребують найбільшої нашої допомоги.

i

Послухайте голоси різних птахів. Які птахи відлітають у теплі краї, а які залишаються зимувати? Розкажіть, які пташки залишаються зимувати у вашій місцевості. Як ви їм допомагаєте?

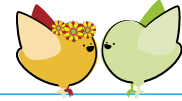

Чи помітили ви, що в музиці звуки (ноти) мають різну тривалість? Деякі з них дуже короткі, а деякі навпаки дуже довгі. Для того щоб виконавці/виконавиці знали, як слід грати або співати музичний твір, вирішили позначати **тривалості** нот.

Назви нот запам'ятайте,
тривалість їхню проспівайте.

цїла нота
(раз-і, два-і,
три-і, чотири-і)

четвертна нота
(раз-і)

половинна нота
(раз-і, два-і)

восьма нота
(раз або і)

Французький композитор Луї Клод Дакен написав музичний твір, присвятивши його одній відомій пташці. Послухайте цей твір. Яку пташку зобразив композитор? Обґрунтуйте свою відповідь.

i

Весела «Пісенька горобчика» розкаже вам, як потрібно допомагати пташкам. Послухайте та заспівайте її. У якій формі написана пісня? Розкажіть, які засоби виразності використав композитор. Проплескайте ритм мелодії.

Пісенька горобчика

Вірші П. Синявського

Музика З. Компанійця

Я забув про ігри звичні, пластилін і олівець,
Адже біля годівнички оселився горобець.
Щоб завжди мене з півслова той бешкетник розумів,
Взявся я вивчати мову невгамовних горобців. (2)

Приспів:

Цвірінь-цінь-цінь, цвірінь-цінь-цінь,
Друг потрібен нам.
Цвірінь-цінь-цінь, цвірінь-цінь-цінь,
Навіть горобцям.

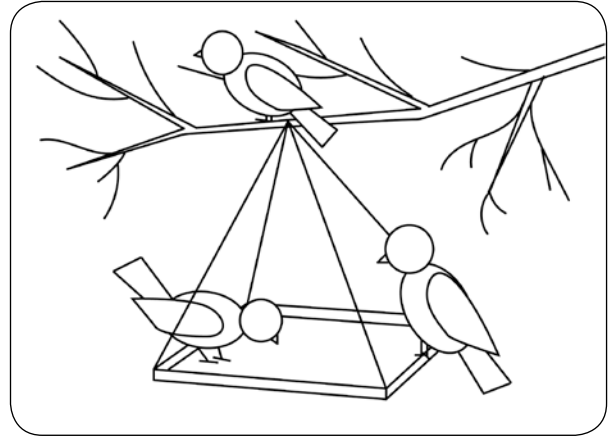
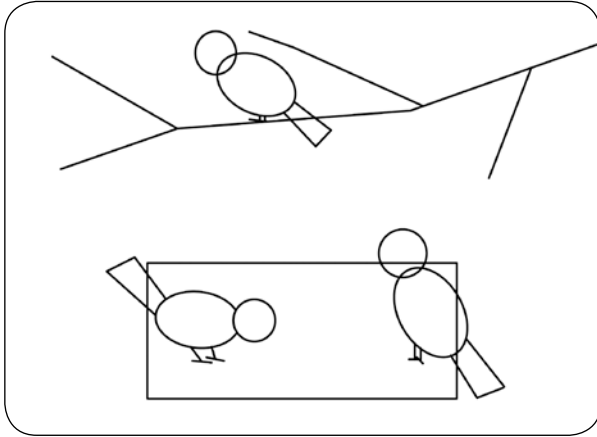
Спостерігайте за поведінкою птахів. Зверніть увагу на те, що будова птахів схожа, але форма і пропорції крил, хвостиків, лапок є різними. Зробіть начерки птахів.

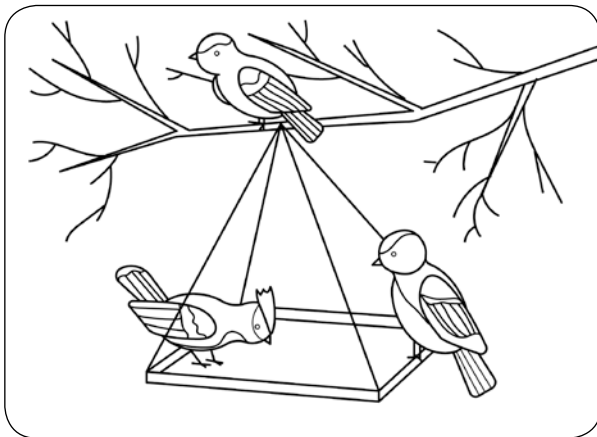

Намалюйте цікаві моменти пташиного життя взимку. Подумайте, яке середовище для птахів обрати. Розкажіть, яка колірна гама відповідає зимовій порі року.

Спочатку уявіть майбутню роботу. Визначте головні та другорядні елементи композиції. Поміркуйте, як вони будуть розташовані відносно один одного.

Виконайте лінійний малюнок, не натискаючи на олівець. Самостійно оберіть матеріали для завершення роботи в кольорі.

Погrajайте з друзями/подругами в ритмічну гру «Луна», використовуючи половинні, четвертні та восьмі тривалості нот.

За допомогою дорослих зробіть годівницю для птахів. Прилаштуйте її в зручному місці та не забувайте підсипати до неї корм. Пташки потребують вашої допомоги щодня.

Образи тварин у мистецтві

У різних видах мистецтва образи тварин є дуже популярними. Вони стають героями творів у літературі, музиці, театрі, образотворчому мистецтві, кіно. Це справжній літопис відносин людей і тварин.

Вам знайома сюїта французького композитора Каміля Сен-Санса «Карнавал тварин». Пригадайте, що таке сюїта. Сьогодні ви послухаете ще два твори з цієї сюїти: «Персонажі з довгими вухами» та «Черепахи».

i

Розкажіть, якими музичними засобами виразності композитор зобразив тварин. Як ви вважаєте, ці твори складаються з однієї частини чи кількох? Поясніть свій вибір.

Музичні твори, що побудовані на простому музичному матеріалі, не містять контрастних частин і виражають один настрій або характер, називають **одночастинними**.

Назвіть тривалості нот. Складіть із нот різної тривалості ритмічну вправу «Назви тварину». Запропонуйте друзям та подругам виконати її.

Виконайте «Пісеньку горобчика».

Заспів виконуйте соло, а приспів — ансамблем або хором під супровід різноманітних шумових інструментів.

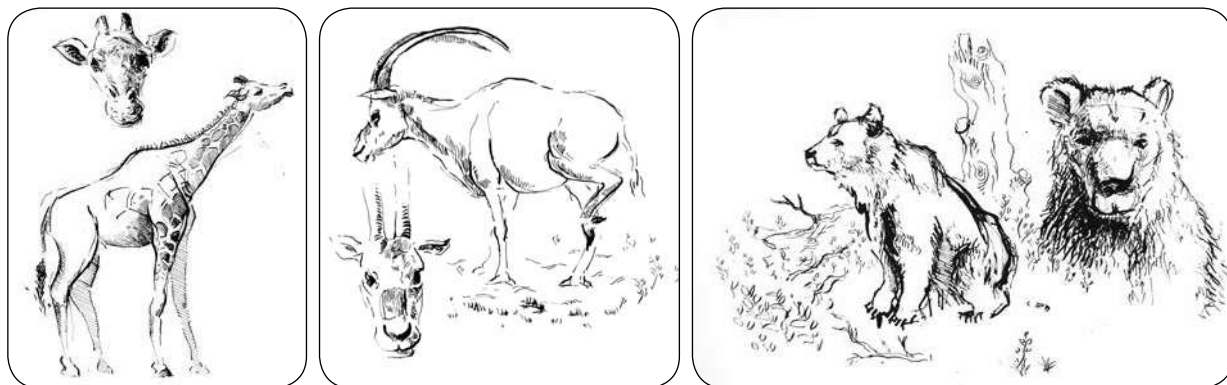
Анімалістичний жанр поширений у всіх видах художньої творчості. Світ тварин завжди надихав митців і мисткинь на створення чудових образів. І в кожному з них вони оспівували красу природи.

Усі тварини різняться своїм зовнішнім виглядом та особливостями рухів. Проте будова тулуба й загальне розташування частин тіла у них подібні. Розгляньте зображення. Визначте, що у цих тварин спільного.

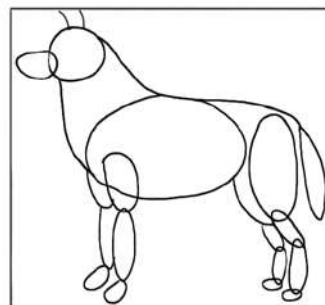
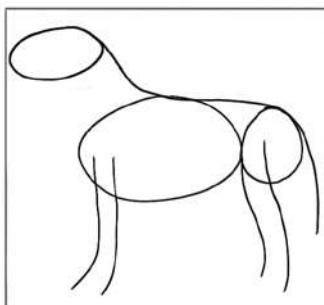
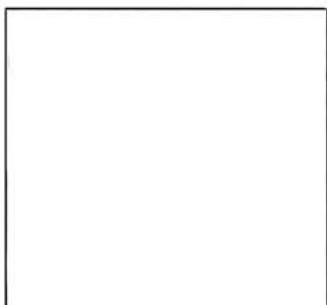
Художники-анімалісти виконують багато замальовок з натури. Такі швидкі начерки допомагають передати рух, пропорції та загальне враження від тварини.

Намалювати тварину в русі з живої моделі без досвіду дуже важко. Тому для роботи можна використати іграшку або муляж тварини, які зроблені реалістично і передають її пропорції та характерні пози.

Тварину починають малювати із визначення її загального розміру, основних пропорцій та будови тіла. Розгляньте, з яких елементів складається форма тварини (голова, тулуб, кінцівки). Виявляємо положення тіла, пропорції між частинами тіла. Звертаємо увагу на характерні особливості певного виду тварини.

Деталі образу виявляють поступово, на наступних етапах роботи.

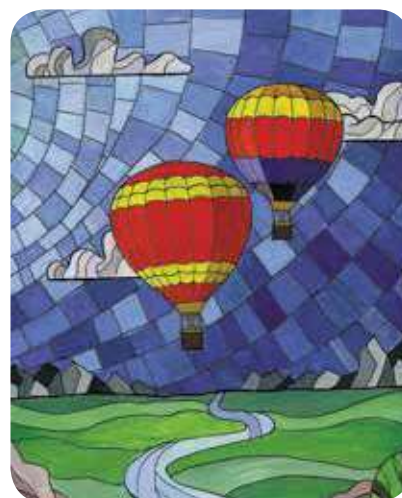
Останній етап — деталізація та надання образу унікальних особистих рис.

Виконайте малюнок тварини, яка вам подобається найбільше. Роботу почніть із розміщення зображення на аркуші паперу. За потреби скористуйтеся схемами та зразком поетапного малювання, що подані вище.

Розгляньте зображення і поміркуйте, яка з картин належить до анімалістичного жанру. Поясніть свою думку.

Якщо ви любите природу, намагайтеся якомога частіше робити замальовки з натури тварин та птахів. Спостережіть за поведінкою домашніх улюбленців, тварин на вулицях, під час відвідування зоопарку. Використовуйте ці малюнки при створенні тематичних композицій.

Образи тварин у казці

Казка пробуджує нашу фантазію та цікавість. Тварини у ній зазвичай наділені людськими рисами: вони розмовляють, проявляють почуття та емоції. Їхні вчинки схожі на вчинки людей.

У казках можна зустріти не лише тварин, які існують насправді, а й вигаданих. Сучасні технології дозволяють відтворювати фантастичні образи в кіно та мультфільмах дуже реалістично.

Пригадайте українську народну казку «Рукавичка». Перегляньте в мережі Інтернет відео на сюжет цієї казки, в якому співається про всіх тваринок. Заспівайте цю пісню.

Пісня «*ЗИМОВИЙ СОН*» перенесе вас у зимовий ліс. Послухайте та вивчіть її. Під час слухання показуйте рукою рух мелодії.

ЗИМОВИЙ СОН

Вірші О. Кімряк

Музика А. Олейнікової

Сплять в барлозі ведмежата,
Ждуть, коли прийде весна.
Їх тихенько закачала
Добра, лагідна зима.
Добра, лагідна,
Добра, лагідна зима...

Уявіть себе композиторами/композиторками. Придумайте мелодію на віршовані рядки та заспівайте її друзям/подругам.

Казка — чарівна країна!
Все в ній просто й зрозуміло,
Мова там для всіх єдина...
Тож простуй у казку сміло!
Н. Красоткіна

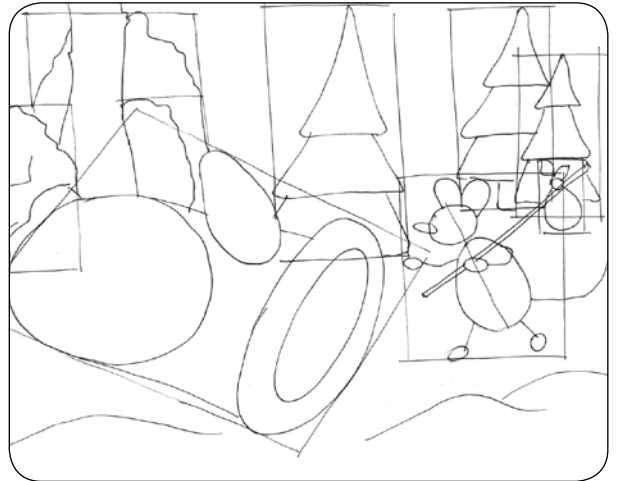
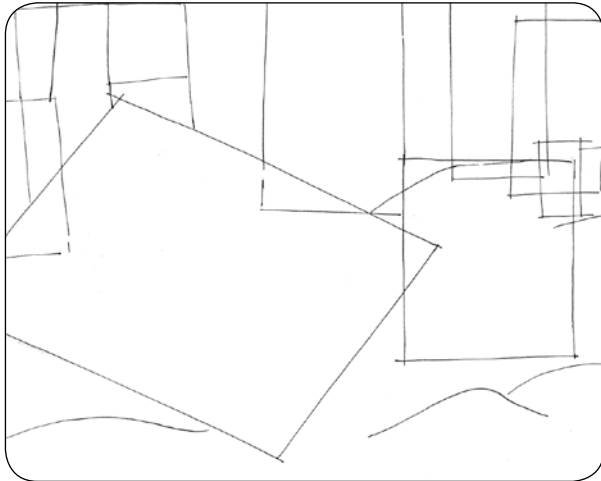

Нових казкових та фантастичних істот створюють на основі існуючих у природі тваринних і рослинних форм. Розгляньте репродукції та визначте, риси яких справжніх тварин були використані для створення цих образів.

Створіть образ казкового або фантастичного героя/героїні. Подумайте, яким буде характер вашого персонажа. Художні матеріали та техніку виконання оберіть самостійно відповідно до вашого задуму.

У яких казках трапляються зображені предмети? Кому вони належать? Хто з цих персонажів — тварина?

Мешканці підводного світу

Дивлячись на поверхню води, важко уявити те різноманіття життя, яке ховається в морських глибинах. Підводний світ — дивовижна казка, сповнена чудес та незвичайних істот. Вони мають дивну будову тіла, яскраве забарвлення і візерунки.

Людська уява наділяє підводних мешканців незвичайними рисами, перетворюючи їх на героїв казок та фантастичних історій. Розгляньте зображення персонажів. Для яких із них прообразом стали підводні істоти?

Пригадайте і заспівайте вивчені раніше пісні про морських мешканців. Які образи «оживають» у цих піснях?

Послухайте музичні фрагменти з мультфільму «У пошуках Немо». Вони дають можливість уявити життя казкового підводного світу та його мешканців: «Народження Немо», «Містер Рей — учитель підводної школи», «Школа для риб», «Нові підводні пригоди». Перегляньте трейлер мультфільму. Розкажіть в групах, яких підводних мешканців ви впізнали. Що ви про них знаєте? Які людські риси характеру властиві добрим і злим персонажам?

Погrajте з однокласниками/однокласницями в ритмічну гру «Музичний капелюшок».

Розгляньте зображення морських істот. Зверніть увагу на пластичність та обтічність їхніх форм.

Підводні мешканці приваблюють своїм виглядом і надихають на створення чудових прикрас, іграшок, фігурок та об'ємних візерунків — рельєфу.

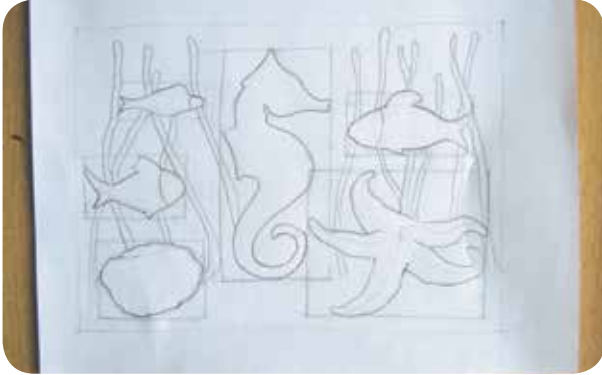
Рельєф — вид скульптури, в якому зображення має об'ємну форму, яка частково виступає над поверхнею.

Виконайте пластичним способом рельєфне зображення мешканців підводного світу.

Спочатку розробіть ескіз, потім — підготуйте основу та перенесіть на неї малюнок композиції.

Послідовно створюйте рельєф, уточнюючи форми його елементів. Наприкінці створіть текстуру поверхні, проробіть дрібні деталі й фон.

Скористайтесь мережею Інтернет і подивіться відео про мешканців підводного світу. Зверніть увагу на їхню дивовижну будову, незвичайні форми та яскраве забарвлення. Відтворіть свої спостереження в начерках.

Краса зимового лісу

Як чудово на прогулянці в зимовому лісі! Все навколо біле, вкрите пухнастим м'яким снігом. На гілках дерев, особливо на широких лапах ялин, лежать купи снігу, схожі на шапки. На сонці сніг блищить, сяє і виграє всіма барвами веселки.

Пригадайте, що в музиці називається циклом. Цикли «Пори року» яких композиторів/композиторок вам знайомі?

Послухайте музичний твір «Зима» з циклу «Пори року» аргентинського композитора Астора П'яццолли. Розкажіть, якими засобами музичної виразності композитор зобразив красу зими. На яких музичних інструментах виконується цей твір?

Вивчіть і виконайте пісню «*ЗИМОВИЙ МОТИВ*», у якій авторка порівнює красу зимових дерев з нареченими.

ЗИМОВИЙ МОТИВ

Кружляє сніг, сухий, як пил,
В обіймах крижаної ночі,
Вирує вітер донесхочу,
Зміта крилом зірки за небосхил.
Мереживо сплітає сніг...
Із Божого благословення
Дерева, ніби наречені,
Стоять казково в білому до ніг.

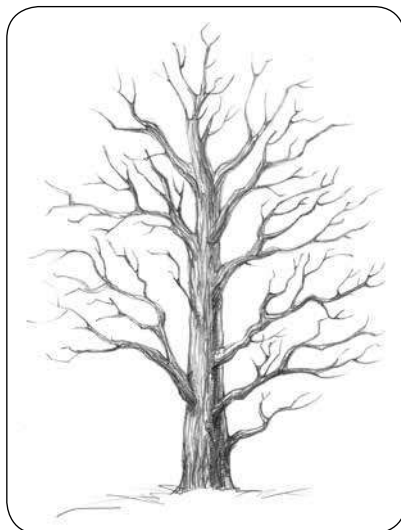
Вірші Н. Іванової
Музика А. Олейнікової

Приспів:

В німій безмовності снігів
Даль білосніжна проглядає,
І тільки крапки від слідів
Нам свідчать, що життя триває.

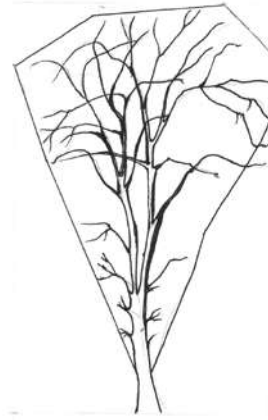
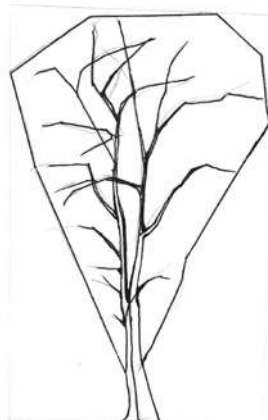
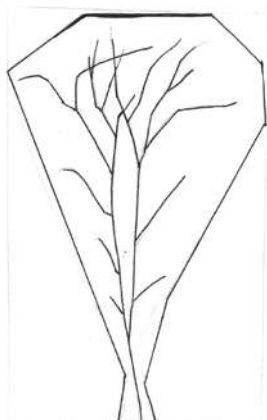
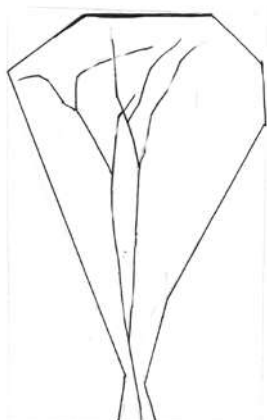
Саме взимку, коли листя вже повністю облетить із дерев, стає добре видно їхню будову. Розгляньте начерки зимових дерев. На них передані характерні особливості розгалужування гілок. Зверніть увагу, як добре відчувається їхній ритмічний рух.

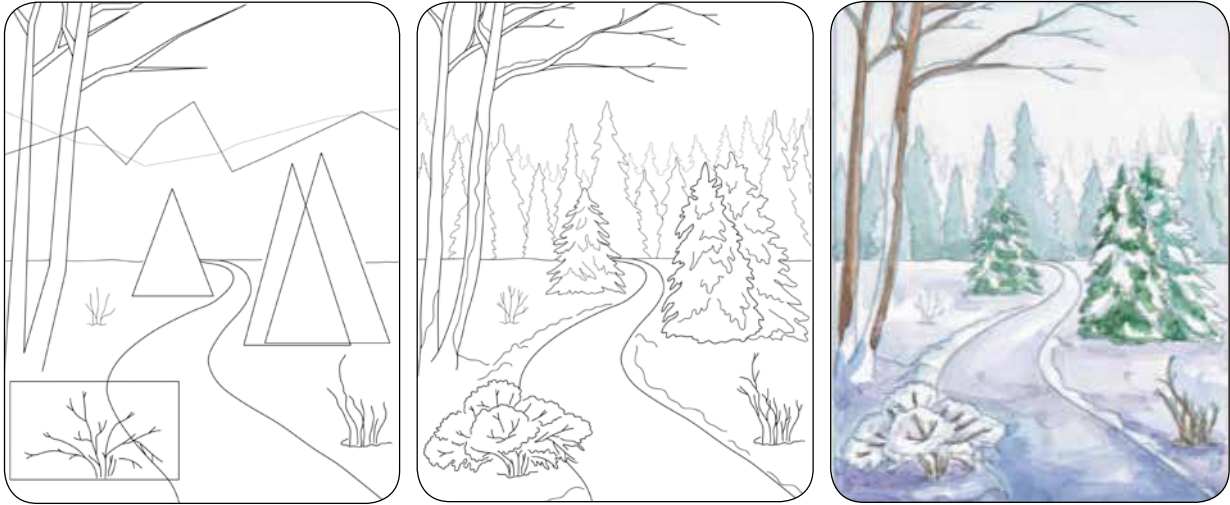

Білий сніг має багато холодних і теплих відтінків у тіні дерев, кучугурах, різних слідах. Зверніть увагу на чистоту й прозорість кольорів. Уважно розгляньте колірні сполучення, подані під картинами. Зимовому пейзажу притаманні холодні кольори, проте палітра зими багата й на теплі відтінки.

Створіть акварельними фарбами красу зимового лісу. Передайте погодні умови та час доби. Доберіть на палітрі фарби, які відповідають обраному стану природи. Під час роботи особливу увагу зверніть на плановість пейзажу та будову дерев. За потреби користуйтеся зразком поетапної побудови зображення дерева і виконання композиції. Розгляньте світлини. Зверніть увагу на колірне забарвлення зимового лісу в різний час доби.

Розгляньте твори. Опишіть їхні сюжети кількома реченнями. Визначте об'єкти першого, другого і далекого планів. Як у творах передано глибину простору?

Зробіть світлини зимових дерев. Зверніть увагу на особливий характер розташування гілок у різних порід дерев, що утворюють форму крони.

Мешканці зимового лісу

Зимовий ліс ніби заснув чарівним сном. Здається, що все навколо спорожніло й нікого немає. Та ні! Ось на верхівці сосни білочка гризе велику шишку. На гілці ялини сидять синиці, а у кучугурах сховалися зайці. Життя в лісі триває, незважаючи на холоднечу.

Послухайте твір Сергія Чекаліна «*Падає сніг*». Чарівна мелодія подарує вам гарний настрій.

Опишіть зимову картину, яку ви уявили. Порівняйте свої враження з враженнями друзів і подруг.

Заспівайте пісню «*Зимовий мотив*», акомпануючи на музичних інструментах.

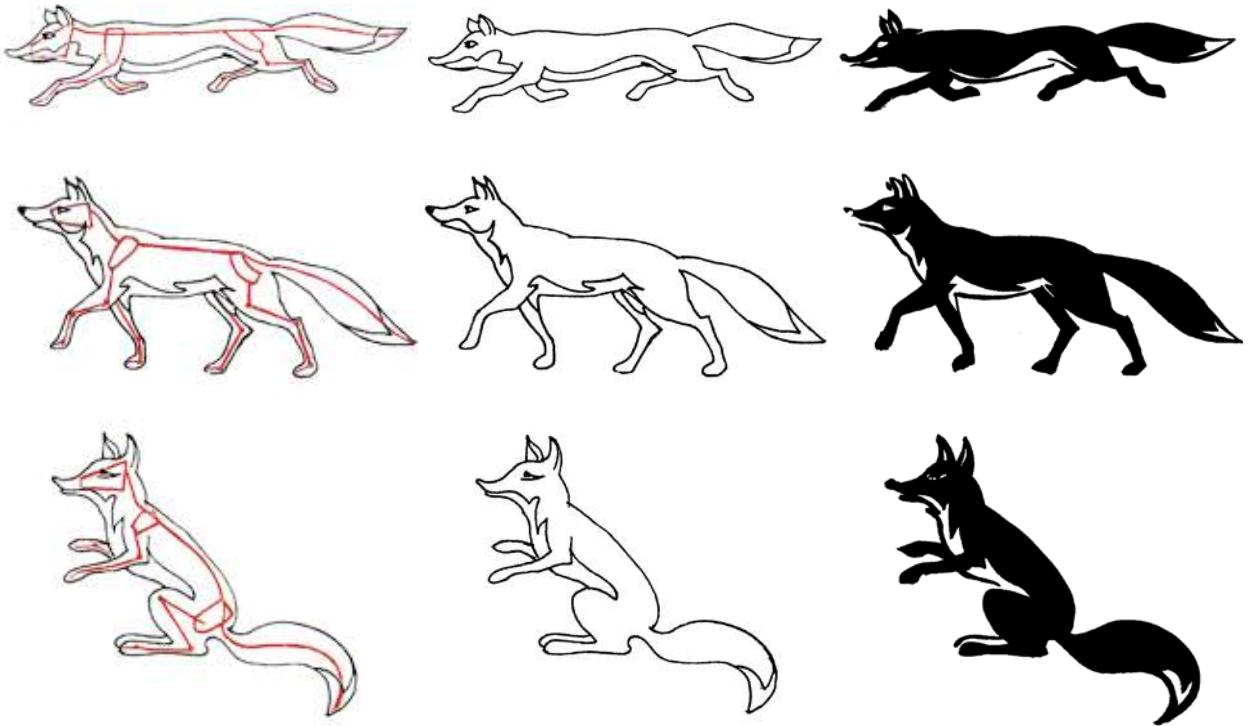
Уявіть себе композиторами/композиторками. Придумайте мелодію на віршовані рядки та заспівайте її.

Білі мухи налетіли, —
 Все подвір'я стало біле.
 Не злічити білих мух,
 Що летять, неначе пух.

М. Рильський

Спостерігаючи за тваринами, придивляйтеся до положень їхнього тіла, голови та хвоста. Зверніть увагу на форми й особливості руху, що залежать від будови скелета тварини.

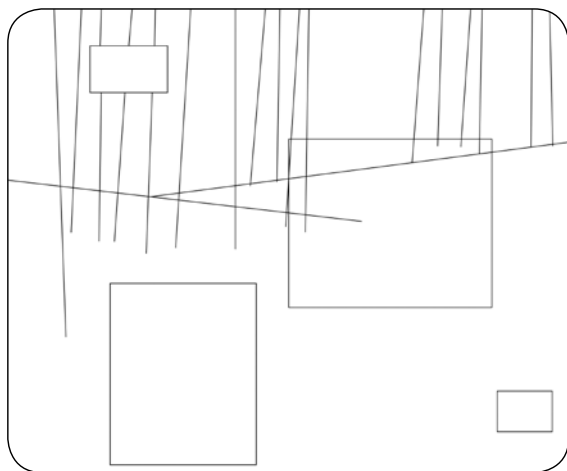
Виконайте швидкі начерки. Вони допоможуть вам у подальшій роботі. Намагайтесь передавати в малюнку риси, притаманні саме цьому виду тварин.

Виконайте твір за уявою «*Мешканці зимового лісу*». Оберіть тварин, яких бажаєте зобразити. Придумайте композицію, що відповідатиме вашому задуму.

Перед початком роботи поміркуйте, як краще розмістити зображення на аркуші. Визначте загальні форми та їхнє положення в просторі.

Детально промалюйте голову, тулуб, хвіст та лапи кожної тварини. Зверніть увагу на розташування об'єктів відносно один одного. Роботу в кольорі виконуйте акуратно, намагайтесь не виходити за намічені контури.

Скористайтесь мережею Інтернет і перегляньте відео про мешканців зимового лісу. Зверніть увагу на будову, особливості рухів, поведінку тварин. Відтворіть свої спостереження в начерках.

На порозі свято Миколая

Свято Миколая відзначають у всьому світі. Це найбажаніший день для дітлахів. Напередодні діти пишуть Миколаєві листи зі своїми побажаннями і звертаються до нього з проханням здоров'я собі та рідним.

Матусі до свята печуть дітям печиво-«миколайчики», яке вночі кладуть малечі під подушки. Чемні діточки вранці обов'язково знаходять під подушкою подарунок, а неслухняні — різочку. Вона є своєрідним попередженням дитині, що час замислитися над своєю поведінкою і виправитися.

Скористайтесь мережею Інтернет і перегляньте легенду про Святого Миколая. Розкажіть, яким ви уявляєте собі Миколая. Що б ви попросили у нього для себе та своїх рідних? Про які свої гарні вчинки розповіли б йому?

Послухайте сучасну колядку «Святий Миколай». Який характер пісні? Яка музична форма колядки? Поясніть свою відповідь.

Послухайте та вивчіть українську народну пісню «*Ішов Миколай лужком, бережком*». Створіть ритмічний супровід і виконайте пісню під власний акомпанемент.

Ішов Миколай лужком, бережком

Ішов Миколай лужком, бережком.
Святий Миколай із повним мішком.

Приспів:

Від хати до хати біленьким сніжком
Ішов Миколай із повним мішком. (2)

Святий Миколай до діток ходив,
Всміхався, вітався, в дзвіночки дзвонив.

Приспів.

Тяжкий і великий у нього мішок,
А в ньому дарунки для чемних діток.

Приспів.

Ішов, усміхався крізь темну пітьму,
А зіроньки з неба світили йому.

Приспів.

Розгляньте зразки печива. Зверніть увагу, як старанно, красиво і з любов'ю вони оздоблені. Розкажіть, чим «миколайчики» відрізняються від звичайного печива. Яке оздоблення та форма вам подобаються найбільше?

Виконайте ескізи «миколайчиків». Оберіть форму печива, яка вам сподобалась найбільше. Придумайте оздоблення відповідно до обраної форми. Роботу виконайте білою фарбою або білою гелевою ручкою на коричневому папері.

Подивіться на світлини печива. Яке з них «миколайчики», а яке — ні? Поясніть свою думку.

Зробіть із дорослими святкове печиво за своїми ескізами. Прикрасьте його гарними візерунками. Виготовте привабливу упаковку для печива. Подаруйте з любов'ю солодощі друзям та подругам.

Новорічні та різдвяні свята

Новорічні свята — довгоочікувана пора казок, танців, співів і дарунків. За традицією на зимові свята прикрашають ялинку та оселю.

Усі обряди, щедрівки й колядки спрямовані на те, щоб пробудити в людей бажання бути добрими, щедрими, гостинними. Люди бажують одне одному щедрого врожаю, здійснення всіх мрій, миру та злагоди.

Пригадайте назви різдвяних пісень. Які образи в них є головними? Опишіть характер цих пісень. Розкажіть, які ще дієства відбуваються під час різдвяних свят.

Колядка «Добрий вечір тобі, пане господарю» подарує вам гарний, святковий настрій. Заспівайте її.

Пограйте з однокласниками/однокласницями в музичну гру «Запитання — відповідь». У грі педагог співає запитання, а учні/учениці мають скласти і проспівати відповідь.

Звичайно, приємно обирати в магазині блискучі іграшки для новорічної ялинки.

Проте набагато цікавіше зробити такі прикраси, яких ніхто не знайде в жодному магазині.

У давнину ялинкові прикраси не купували, а виготовляли власноруч. Новорічну ялинку оздоблювали іграшками з глини та соломи, паперовими зірочками та янголятками. Діти клеїли ланцюжки, золотили горіхи, прив'язували до пряників і яблук сріблясті нитки.

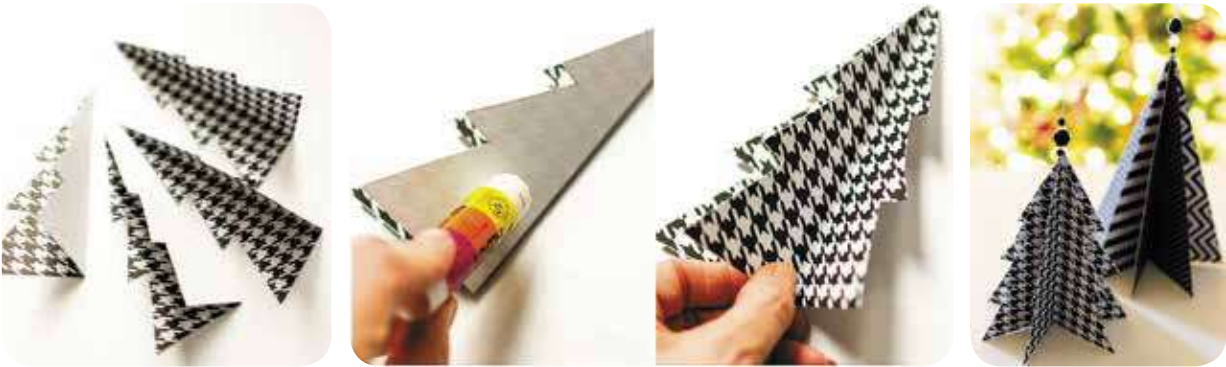
Розгляньте ялинкові прикраси, виготовлені власноруч. Які матеріали використали для їхнього створення? Назвіть образи і кольори, що є традиційними для новорічних іграшок.

З уроків трудового навчання та мистецтва вам відомі різні матеріали і художні техніки. Тепер у вас є можливість самостійно вирішити, які з них найбільше підходять для створення новорічних прикрас та подарунків. Вам стануть у пригоді природні матеріали, кольоровий папір, картон, тканини, блискітки, кольорові стрічки, навіть макаронні вироби та будь-які інші матеріали.

Оберіть новорічний сувенір або прикрасу, які ви бажаєте створити. Візьміть для свого виробу потрібні матеріали та інструменти. Дотримуйтесь під час роботи правил техніки безпеки. За потреби скористайтеся зразком послідовного виконання роботи.

Назвіть свята, до яких приготовані подарунки. Обґрунтуйте свою думку.

Ранкова прогулянка

Зимового ранку сонечко не поспішає з-за обрії. За вікном ще сутінки, на небі поблискують ледь помітні зорі. Та ось небосхил на сході поступово світлішає, ніжно рожевіє. Ще трохи і ранок прожене сонну ніч. Яким він буде — сонячним чи хмарним, порадує нас на прогулянці дзвінким морозцем чи пухнастим сніжком?

i

Тричастинна форма — будова музичного твору, в якій перша і третя частини однакові, а середня — контрастна (протилежна) їм за характером музики.

Послухайте, яким зобразив початок зимового дня композитор Петро Чайковський у творі «*Зимовий ранок*». Що ви уявили під час слухання? Зі скількох частин складається твір? Чи є серед них однакові?

Повторіть та заспівайте в ансамблі пісні «*ЗИМОВИЙ МОТИВ*» та «*ЗИМОВИЙ СОН*».

Проплескайте ритмічний рисунок віршованих рядків.

Вийшли вранці ми,
Дивне місто проти сонця!
Всі взолочено віконця...
Ні, такої ще зими
Не стрічали ми.

П. Тичина

Людині властиве бажання передавати свої враження про побачене, про події, що відбуваються в повсякденні. Нині лишити на згадку цікаву мить можна за допомогою фотоапарату. А от життя людей, традиції та побут минувшини відображені в творах образотворчого мистецтва.

Відтворення в образотворчому мистецтві сцен повсякденного життя людини відносять до **побутового жанру**. Твори, виконані в цьому жанрі, вирізняються великим розмаїттям сюжетів.

Розгляньте твори побутового жанру. Про які буденні події вони розповідають? Складіть невеличкі оповідання за цими сюжетами.

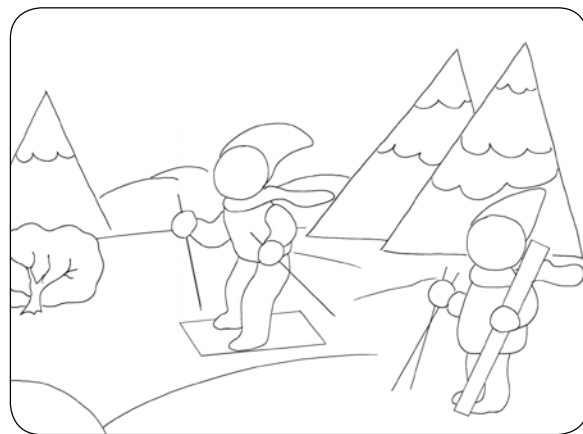
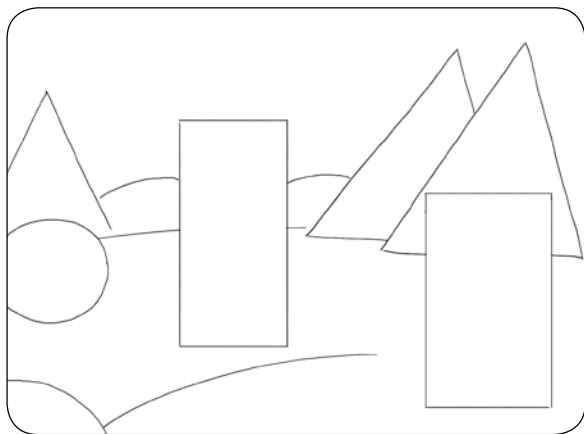

Намалюйте сюжетну композицію. Розкажіть про цікаві події, які сталися під час прогулянки або зимових розваг та ігор із друзями/подругами. Подумайте, про що буде ваша розповідь. Зробіть композиційний пошук майбутньої роботи у вигляді декількох ескізів.

Визначте головні та другорядні елементи композиції. Передайте в малюнку глибину простору за допомогою лінійної та повітряної перспективи.

Оберіть формат майбутньої роботи. Визначте лінію горизонту і відносно цієї лінії розмістіть основні елементи першого, другого і далекого планів. Техніку і матеріали для виконання роботи оберіть самостійно. За потреби скористайтесь зразком послідовного виконання сюжетної композиції.

Які малюнки не належать до побутового жанру? Розкажіть, чому ви так вирішили. Порівняйте свої висновки з думкою однокласників/однокласниць.

Поспостерігайте за своїми рідними вдома й друзями/подругами в школі. Робіть начерки, замальовки цікавих подій, головного, значущого в них. Це допоможе вам у створенні композиції на різні теми сьогодення.

Вечір. Вечірня музика

Вечір — найзагадковіша пора доби. Сонечко майже сховалось, але ще освітлює небо. Захід сонця на небі створює чудові силуетні зображення. Дає нам можливість милуватися гарними абрисами дерев, будівель, людей, тварин на фоні світлого неба. Багатьом вечір дарує натхнення.

i

Послухайте музичний твір Петра Чайковського «Солодка мрія» з «Дитячого альбому». Чому зрозуміло, що музика «малює» картину саме вечора? Який пісенний жанр вам нагадує цей твір?

i

Чудова пісня «Мрії збуваються» налаштує вас на позитив та гарний настрій. Прослухайте її та заспівайте, показуючи рукою рух мелодії.

Мрії збуваються

Є країна дивовижних мрій,
Діти там — усі маленькі принци.
Від зорі вони і до зорі
Уві сні літають, наче птиці.

Вірші Ю. Рибчинського
Музика В. Полянського

Приспів:

Мрії збуваються, мрії збуваються,
І негаразди усі забуваються.
Мрії збуваються, мрії збуваються,
З синіх небес нам зірки посміхаються.

Ви, певно, помітили, що в куплеті та приспіві змінюється характер музики. Куплет виконують у помірному темпі, із мрійливими інтонаціями, а приспів — жвавіше та веселіше. Отже, така музична форма твору має назву «двочастинна».

Двочастинна форма — будова музичного твору, що характеризується об'єднанням двох частин в одне ціле.

Пограйте в класі у музичну гру «Запитання-відповідь». Педагог співатиме початок музичної фрази, а ви маєте придумати її закінчення.

Багато предметів мають виразний абрис форми. Під час розглядання силуетного зображення ми не відволікаємося на яскраві кольори, на особливості внутрішньої будови форми та її частин.

Абрис — це окреслення лінією зовнішнього контуру форми предмета.

Виразальним засобом у силуетних композиціях є контраст фону та фігури, світлого та темного.

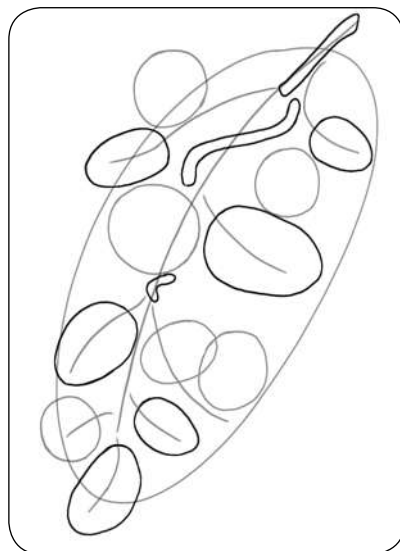
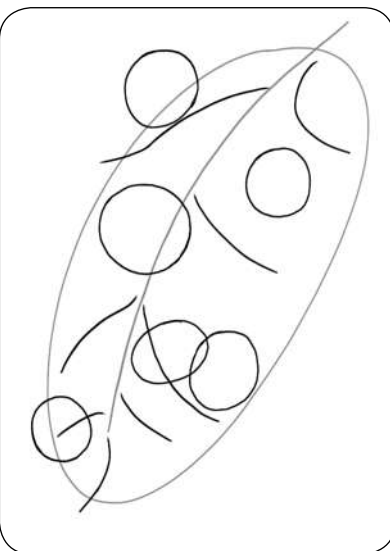
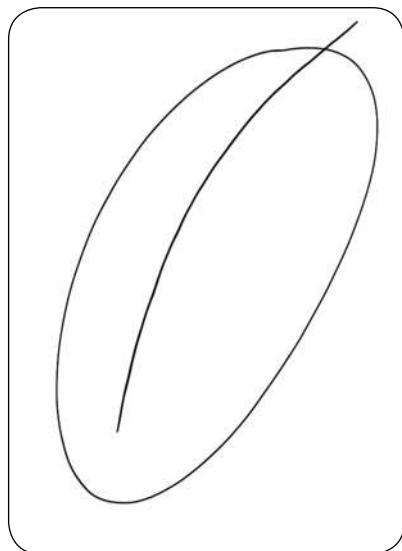

Розгляньте зображення. На ще світлому фоні чітко, яскраво виділяються силуети дерев, тварин, птахів. Розкажіть, що робить зображення таким виразним. Що в першу чергу привертає вашу увагу в зображенні? Порівняйте ваші спостереження із спостереженнями ваших однокласників/однокласниць.

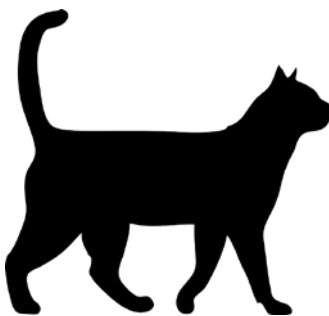
Виконайте силуетну композицію.

Зробіть попередній ескіз роботи кольоровим олівцем. Не натискайте на олівець, лінії проводьте легенько. Охайно проведіть лінії контуру усіх форм, потім замалюйте їх рівномірним контрастним до фону тоном.

Назвіть, які зображення належать до силуетних, а які — ні. Поясніть свою думку.

У вечірню пору спостерігайте за предметами, видимими на фоні неба. Зверніть увагу на абриси різних форм. Зробіть замальовки силуетних образів, що здаються вам найвиразнішими.

Дитячі колисанки

Для кожної дитини важливо мати поряд рідних та близьких людей, які дбають про неї та люблять її. Відносини та єдність дорослих із дитиною — це найбільш важлива, значуща тема в мистецтві. Серед народних пісень особливою красою виділяються колискові пісні — це твори, сповнені ніжністю, лагідною інтонацією мелодії та чарівними образами.

i

Послухайте колискові пісні, які виконують видатні українські співачки Ніна Матвієнко та Квітка Цісик. Які образи зображені в цих творах? У чому особливість мови колискових?

Прослухайте українську народну пісню «Котику сіренький». Вивчіть слова і заспівайте а капела.

Котику сіренький

Котику сіренький,
Котику біленький,
Котку волохатий,
Не ходи по хаті.

Не ходи по хаті,
Не буди дитяти,
Дитя буде спати,
Котку — воркотати.

Ой на котка воркота,
На дитину дрімота...
А-а, а-а, люлі.
А-а, а-а, люлі.

Пригадайте, які музичні твори називають одночастинними. Поміркуйте, чому колискова має одночастинну форму. Опишіть характер музики.

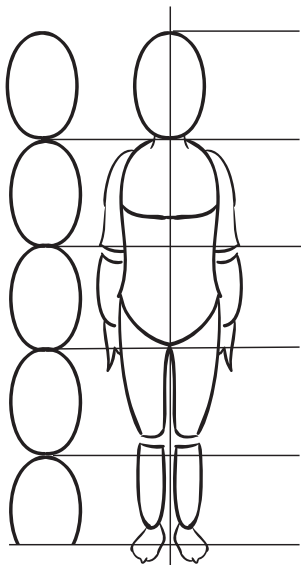
Придумайте мелодію на віршовані рядки та заспівайте її в характері.

Ану, люлі-люлі,
Налинули гулі,
Сіли на воротях
В червоних чоботях.
Слова народні

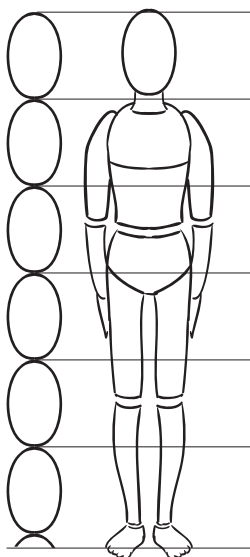

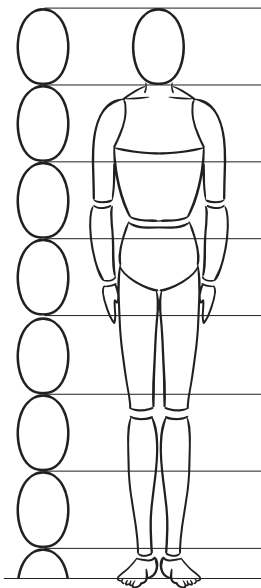
Пропорції людського тіла з віком змінюються. На це необхідно зважати, виконуючи малюнок. Так, висота голови у дворічної дитини «вкладається» в її постать майже п'ять разів, у семирічної — шість разів, у чотирнадцятирічного підлітка — сім разів.

Дворічна дитина

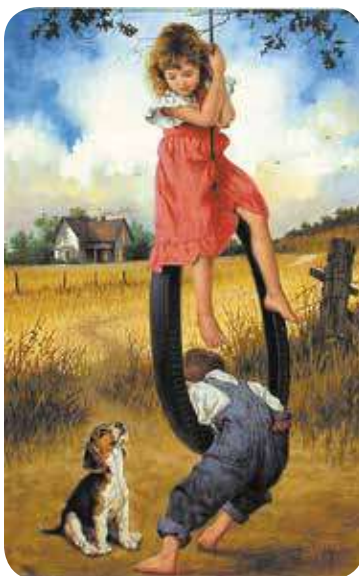
Семирічна дитина

Чотирнадцятирічний підліток

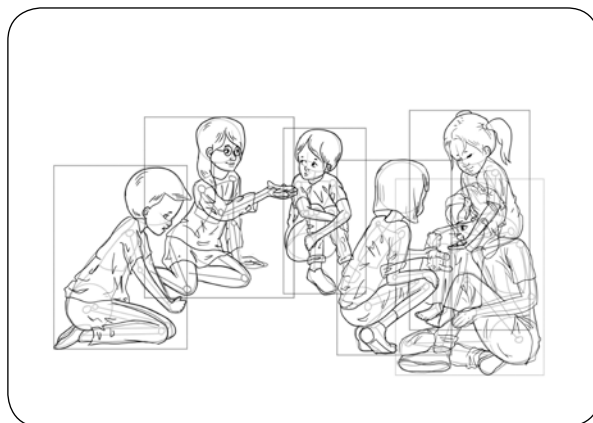
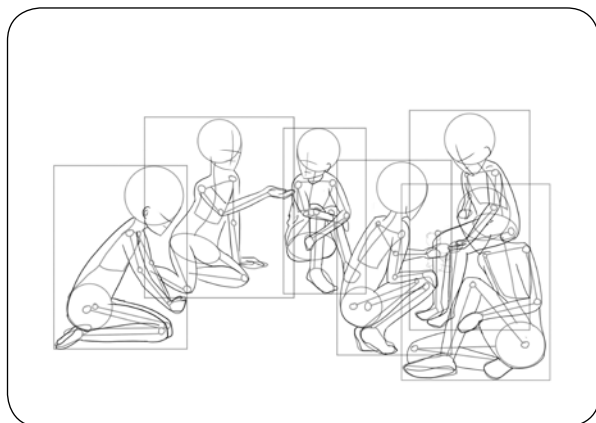
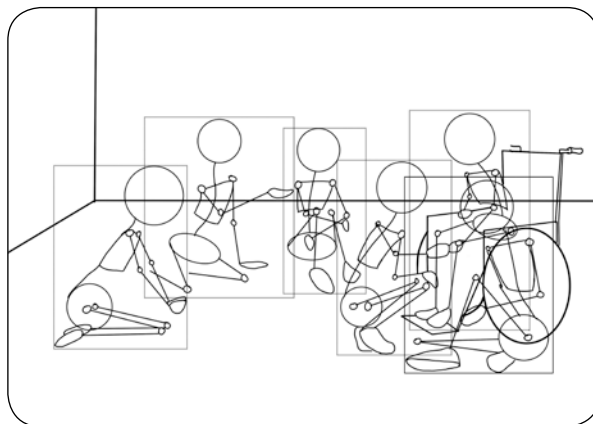
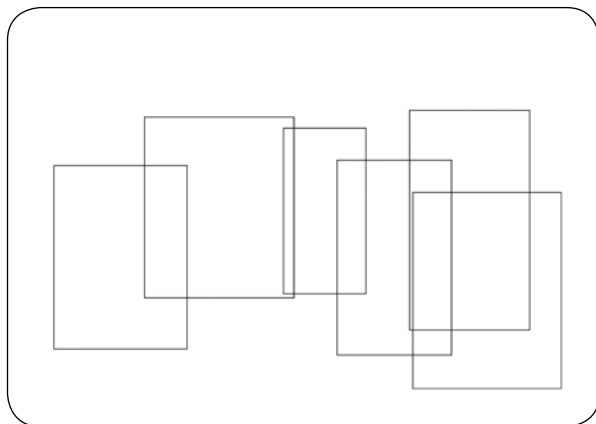

Розгляньте твори мистецтва, на яких зображені дорослі й діти. Поміркуйте, про що розповіли художники, і придумайте назви до цих творів. Які емоції, почуття передані в образах?

Створіть сюжетну композицію за уявою. Намалюйте себе з вашими рідними та друзями/подругами під час улюблених занять або ігор.

Оберіть когось із вашого оточення, хто подобається вам найбільше. Запропонуйте йому/їй стати вашою моделлю. Виконайте схематичну побудову фігури цієї людини.

Портрет в мистецтві

Усі твори образотворчого мистецтва так чи інакше пов'язані з нашим життям. Але в творах портретного жанру людина показана якнайкраще. Різні види мистецтва для створення образу використовують свої особливі виражальні засоби, проте всі вони прагнуть розкрити красу людської душі, її внутрішній світ.

i

Композитор Дмитро Кабалевський у п'єсі «Три подружки» створив портрети дівчаток. Послухайте ці твори та опишіть інтонації, що виражають характери Плакси, Злюки та Пустунки. Звучання яких музичних інструментів зображує портрет кожної дівчинки? Поясніть свою думку.

Як і у будь-якого мистецтва, у музики є своя мова, свої засоби виразності, що відкривають нам таємницю, як звуками можна описати портрет людини, пору року, казкових персонажів або тварин.

Засоби музичної виразності — це мелодія, темп, лад, тембр, динаміка тощо.

Пригадайте тривалості нот. Знайдіть в нотному тексті восьмі й четвертні. Заспівайте поспівку повільно, а потім швидко.

До Сі До Ре, Ре До Ре Мі,
 Мі Ре Мі Фа, Фа Мі Фа Соль, Соль Ля Соль Фа,
 Фа Соль Фа Мі, Мі Фа Мі Ре, Ре Мі Ре До.

Пригадайте та виконайте в характері пісню В. Полянського «Мрії збуваються». Під час співу танцювальними рухами передайте її настрій.

Придумайте мелодію на віршовані рядки та заспівайте її в характері.

Хай гарні мрії дійсністю стають
 Завжди-завжди у кожної людини.
 Нехай вони в безмежну даль ведуть
 І вносять світло у життя родини.

Н. Красоткіна

Одним із жанрів образотворчого мистецтва є портрет. Він передає зовнішні риси людини, виражає її внутрішній світ, характер, настрій та почуття. У портретному жанрі художники/художниці відображають час та епоху через образи людей.

Розгляньте твори. Що ви можете розказати про людей, які на них зображені?

Портрет — це жанр образотворчого мистецтва, в якому зображується людина або група людей, відтворюється їх зовнішність та індивідуальність.

На портреті людину можуть зображати до плечей, до поясу або на повний зріст.

Портрет показує конкретну людину з притаманними їй особливостями характеру та звичок. Мистецтво вчить нас бачити красу в кожній людині, розуміти, що «особливі» люди — особистості, чий внутрішній світ цікавий і багатий. Які особливості людей передали митці?

Світ для людей без зору може сприйматися чудернацькою казкою, що чудово показано в мультику. Перегляньте короткометражний мультфільм «*Поза полем зору*», який розповідає про сліпу дівчину та її вірне цуценя.

Пригадайте пропорції обличчя. Визначте за схемою, як вони можуть змінюватися залежно від форми, особливостей національних рис та емоційних станів людини.

Форми
обличчя

Емоційні
стани

Національні
риси

Розгляньте портрети людей різних національностей. Що між ними спільного і чим вони відрізняються? Який настрій викликає у вас кожний твір? Поясніть свою думку.

Виконайте портрет близької людини або друга/подруги. Передайте у творі вікові та індивідуальні особливості зовнішності цієї людини. Доберіть кольори, що якнайкраще «розкажуть» про її характер.

Елементи яких жанрів образотворчого мистецтва поєднані в цьому творі? Обґрунтуйте свою думку, назвавши відповідні фрагменти малюнка.

За допомогою мережі Інтернет перегляньте відомі портрети, на яких зображені ваші однолітки. Оберіть ті, які вам сподобаються найбільше, і зробіть світлини своїх друзів та подруг в образах цих творів.

Ігри та іграшки

Забавки та ігри були відомі в різних культурах ще з сивої давнини. Вони різні за формою, кольором та призначенням. Але всі вони — кращі друзі малечі і помічники у вихованні доброти, чуйності. Також за допомогою іграшок діти пізнають світ і можуть навіть потрапити в казку.

Скористайтеся мережею Інтернет. Перегляньте фрагменти мультфільму «Дитячий альбом», в якому звучать п'єси Петра Чайковського «Гра в конячки» та «Марш олов'яних солдатиків». Якими засобами музичної виразності композитор зміг передати дитячу гру? У якій музичній формі написані ці твори? Поясніть свою думку.

i

Композитор Клод Дебюссі чимало творів написав для дітей. Одна з відомих п'єс має цікаву назву «Ляльковий кек-уок». Послухайте цей твір. Образи яких іграшок ви уявили?

i

Кек-уок — це веселий танець, що виконується під супровід банджо, гітари чи мандоліни.

Пісня «Іграшки» подарує вам гарний настрій. Прослухайте та заспівайте її. Під час виконання акомпануйте собі на дитячих музичних інструментах.

Іграшки

Вірші Н. Свойкіна

Музика Н. Антоника

У моїй кімнаті мешканців багато:
Клоунів і ляльок, іграшок м'яких!
Є нові яскраві, є ще мами з татом,
Але я люблю їх дуже сильно всіх!
Коли раптом в мене настрою немає,
Притулю собаку ніжно до щоки,
І, здається, тихо він мене втішає,
Промайне хвилина — і нема нудьги!..

Приспів:

У моїй кімнаті іграшковий світ,
І я у цьому світі — королева!
На все життя зарядить він добром!
На все життя, на все життя,
Хоч зараз я маленька!

Пограйте з однокласниками/однокласницями в ритмічну гру «Музичний капелюшок».

Кожен народ має свої традиції іграшки. Для її виготовлення зазвичай використовували природні матеріали: дерево, глину, солому, плоди.

Подивіться, які іграшки можна створити з клаптиків тканин, хутра, природних матеріалів, дроту та просто з паперу. Чи є у вас іграшки, які створені з подібних матеріалів? Розкажіть про них.

Придумайте і зробіть разом з однокласниками/однокласницями іграшки з різних матеріалів. Розіграйте разом цікаві сценки зі шкільного або вашого життя.

Уважно розгляньте зображення іграшок. Визначте, які з них зроблені власноруч.

Попросіть дорослих розповісти про улюблену іграшку їхнього дитинства. Чи збереглася вона нині? Зробіть начерк цієї іграшки (за описом чи з натури) або зліпите її образ із пластичних матеріалів.

Як зима з весною зустрічається

У кожного зимового місяця є свої свята. Лютий може похвалитися святами Стрітіння й Масляної. Їх здавна шанували в народі. Вірили, що на Стрітіння зима й літо сперечаються, хто з них пануватиме на землі. Тож цього дня прийнято спостерігати за погодою. А приход щедрої Масляної означав кінець зимових холодів.

Розгляньте світлину. Які ознаки зими та весни ви помітили на ній? Через які колірні сполучення можна їх передати?

Поспостерігайте за змінами погоди. Назвіть відомі вам народні прикмети про Стрітіння. Яким прикметам відповідають світлини?

Складіть ритмічну вправу «Пісенька бурульок» із четвертних та восьмих нот. Виконайте її за допомогою шумових інструментів — дзвіночка і трикутника.

Неможливо уявити завершення зими без традиційного масляного тижня, протягом якого весело відзначали проводи снігової володарки. На Масляну вшановували сонце, яке несе тепло і пробуджує природу. Тож смачними символами цього свята стали схожі на небесні світила млинці та вареники.

Об'єднайтесь у дві групи та виконайте пісню «Масляна». Одна група співатиме куплет, а друга — приспів. Потім поміняйтеся ролями.

Масляна

Ой, дорослі і малята,
Ой, ви, хлопці і дівчата,
Вас ми раді привітати,
Добру пісню проспівати!
Всіх запрошує на свято
І широка, і багата,
Масляна! Масляна! (2)

Вірші О. Вратарьова
Музика О. Злотника

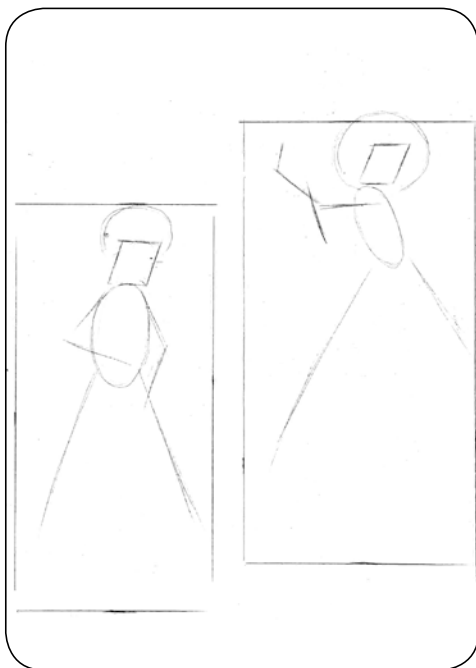
Приспів:

А вже скоро в нас весна,
Наче квітка чарівна.
Вже недовго до тепла —
До Петра і до Павла.
Великдень в добрий час
Поспішає вже до нас.
А сьогодні — гай гуде!
Щира Масляна іде!

Створіть протилежні за характером, настроєм образи Зими та Літа. Доберіть колірні сполучення, які, на вашу думку, найбільш відповідають цим образам.

Створіть образ Масляної в техніці аплікації з кольорового паперу або клаптиків різних тканин. Застосуйте контраст яскравих барв для передачі настрою святкових веселощів.

Афіша й плакат

Афіші та плакати покликані донести до нас інформацію про всі помітні події в суспільстві. Вони розташовані всюди: на вулицях, вздовж доріг і на будівлях. Вони привертають нашу увагу та сприймаються на великій відстані. Жодна мистецька подія не обходиться без афіші.

Афіша — рекламне або довідкове аркушеве видання з інформацією щодо певного культурного заходу, події.

Ваш клас запросили на концерт у філармонію, а що буде відбуватись, не попередили. У школі, на дошці повідомлень, ви побачили афішу, в якій написано програму, час, дату та місце проведення заходу. Отже, рушаємо у філармонію на концерт української класичної симфонічної музики.

Симфонія — великий твір для симфонічного оркестру, який найчастіше складається з чотирьох частин.

Український композитор Левко Ревуцький використав мелодію української народної пісні «А ми просо сіяли, сіяли» у своїй симфонії. Прослушайте уривок з неї.

«А ми просо сіяли...» — це не просто пісня, а пісня-гра.
У вас є можливість пограти в неї.

А ми просо сіяли

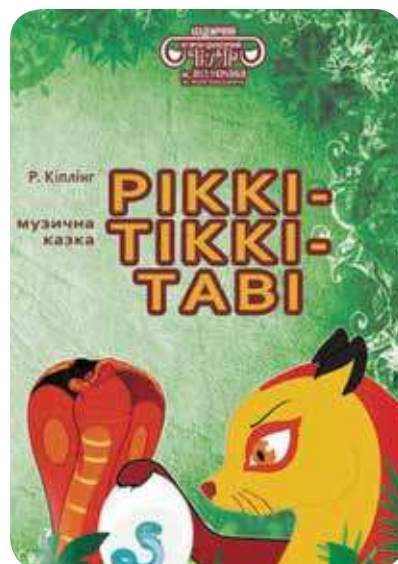
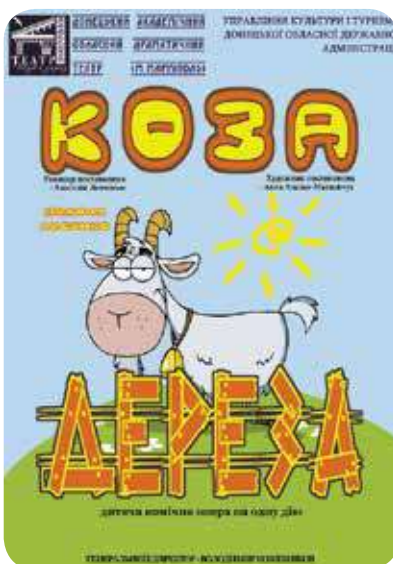
— А ми про-со сі - я-ли, сі - я-ли, ой дід-ла-до,
сі - я-ли, сі - я-ли. — А ми про-со ви - топ-чем,
ви-топ-чем, ой дід-ла-до, ви - топ-чем, ви-топ-чем.

— А ми просо сіяли, сіяли,
Ой дід-ладо, сіяли, сіяли.

— А ми просо ви топчем, ви топчем.
Ой дід-ладо, ви топчем, ви топчем.

У плакаті та афіші завжди поєднують зображення з текстом. Яскраві образи розраховані на миттєве сприйняття інформації глядачем. Тому форму і колір зображень узагальнюють, а текст пишуть стисло і зрозуміло.

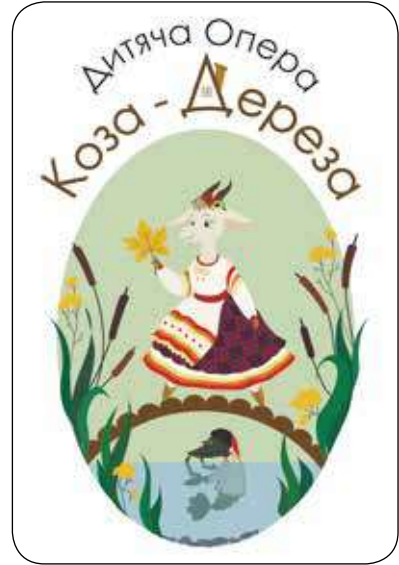
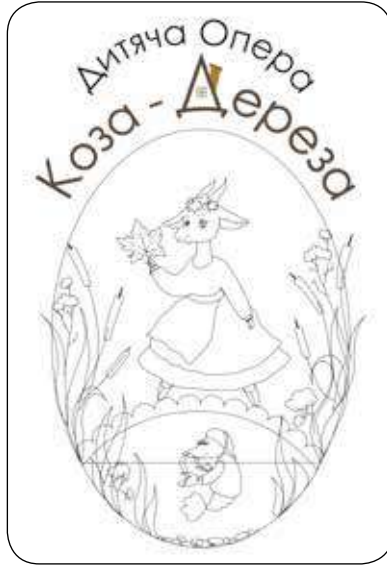

Пригадайте, де ви зустрічалися з афішами. Куди запрошують або про що інформують афіші, які ви бачите на цих зображеннях? Чим афіша схожа на картину? А чим вона відрізняється від картини? Поясніть свою думку.

Намалюйте ескіз афіші до улюбленої вистави. Композиційно поєднайте текст і зображення. Намагайтеся стилізувати зображення.

Розгляньте зображення. Які з них є афішами, а які — ні? Поясніть свою думку.

Зверніть увагу на афіші та плакати, які розміщені на вулицях вашого міста або села. Ознайомтеся з ними. Розкажіть, чи вони викликають у вас бажання сходити на подію, про яку вони інформують, чи ні? Поясніть свою думку.

Театр ляльок

Найулюбленіший театр дітей — театр ляльок. Це тому, що актори/акторки там — ляльки, і ляльки незвичайні: вони вміють ходити, розмовляти, плакати й сміятися.

Театральна лялька є головним художнім засобом демонстрації змісту вистави глядачеві.

Театр ляльок — вид театрального мистецтва, в постановках якого ролі виконують ляльки, керовані акторами-ляльковододами.

Сцена театру ляльок — зменшена модель сцени справжнього театру, або ж ширма, за якою ховаються актори-ляльководи. І ширму, і задню частину декорацій оформлюють згідно зі змістом твору, який розігрують перед глядачами. Це можуть бути казкові міста, інтер'єри чи пейзажі. Уявні або справжні.

Знайдіть в мережі Інтернет відео про головний театр ляльок України «Золотий ключик», розташований в столиці нашої країни — Києві. А тепер уявіть, що ви завітали до нього на прем'єру. Пригадайте правила поведінки під час вистави. Поділіться своїми враженнями з друзями/подругами після перегляду вистави «Друг зі знаком якості».

Пригадайте вивчені пісні. Виконайте їх із друзями/подругами в ансамблі та хором.

Пограйте в класі в музичну гру «Запитання — відповідь», у якій педагог співає початок музичної фрази, а ви маєте придумати її закінчення.

Над створенням кожної ляльки художники/художниці працюють дуже довго й ретельно. Перш ніж ляльку почати ліпити, шити й розфарбовувати, її потрібно намалювати.

Розгляньте зображення ляльок. Із яких матеріалів вони зроблені? Поясніть свою думку. Поділіться спостереженнями з друзями/подругами. Які ляльки вам сподобались і чому?

Виконайте колективну роботу. Об'єднайтеся за допомогою вчителя у групи. Кожен оберіть вид роботи, який вам більше подобається. Одна група зробить макет сцени, друга — задники до лялькової вистави, а третя — ляльок. Разом розіграйте сценки з твору. Запросіть друзів та рідних на виставу і поділіться своїми досягненнями.

Розгляньте зображення різних ляльок. Які з них є артистами/артистками театру ляльок, а які — просто іграшками? Обґрунтуйте вашу думку.

Скористайтесь мережею Інтернет та подивіться лялькові спектаклі. Розкажіть рідним та друзям/подругам, які дійові особи вам найбільше сподобались і чому.

На гостини до театру. Опера

Опера — це драматичний жанр, що поєднує в собі музику, літературу, образотворче мистецтво, танець. Літературно-драматичну основу опери становить **лібрето**, в якому закладено ідею і сюжет твору. Оперу пишуться на найрізноманітніші сюжети. Виконуються опери в оперному театрі.

Багато композиторів/композиторок писали опери не тільки для дорослих слухачів, а також і для дітлахів. Микола Лисенко написав три дитячі опери. Фрагмент однієї із них, а саме — «*Коза-Дереза*», ви сьогодні переглянете.

З якими казковими персонажами ви познайомились? Дайте характеристику всім дійовим особам. Які з них вам сподобалися, а які ні? Чому?

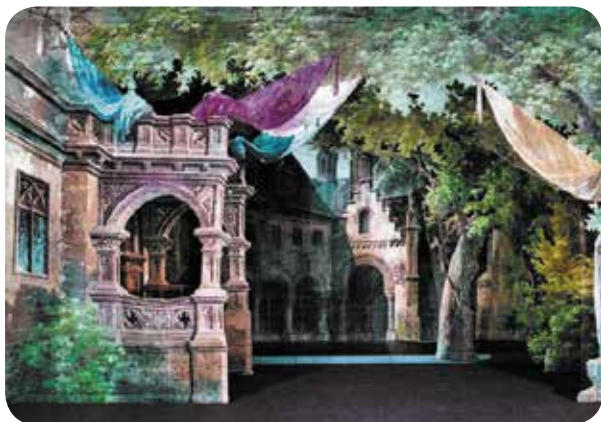

Заспівайте «Пісню Лисички», яка звучала в опері, акомпануючи собі на музичних інструментах.

Театр — це особливий світ. Відчуття чарівництва й таємниці охоплює кожного, коли гасне світло в залі. Відкривається завіса, й у променях світла бачиш героїв спектаклю, які перебувають у створеному **художниками-декораторами** оточенні. У нас виникає відчуття справжніх пейзажів, вулиць, палаців. Це називається **декораціями**.

Декорація — оформлення сцени, відтворення середовища, де відбувається театральне дійство.

Театр вбирає в себе всі основні види мистецтва, використовує виражальні засоби кожного з них. Це музика, образотворче мистецтво, слово, яке виражене живою людською мовою. Вони діють та сприймаються всіма глядачами одночасно. Вистави створюються великими творчими колективами.

Образ, втілений на сцені, спочатку створюється художником/художницею в ескізі або на макеті. Розгляньте декорації. Як ви вважаєте, до якої вистави вони створені? Обґрунтуйте свою думку.

Намалюйте декорації до опери «Коза-Дереза». Оберіть місце дії. Подумайте, які форми створять оточення, що буде відповідати дії опери. Пригадайте, за рахунок чого створюється глибина простору. Визначтесь із зображенням першого, другого та далекого планів.

Які речі, створені для вистави, є декорацією? Поясніть свою думку.

Скористайтесь мережею Інтернет та послухайте оперу «Коза-Дереза». Розкажіть рідним та друзям/подругам, які персонажі вам найбільше сподобались і чому. Що цікавого було в оформленні сцени?

На гостини до театру. Балет

Балет поєднує одразу кілька видів мистецтва — музику, живопис і танець. Композитору, навіть найталановитішому, неможливо самому створити балетну постановку. Для його музики потрібні виконавці — актори й музиканти. А для акторів потрібні костюми й декорації для сцени. Отже, балетна вистава — витвір багатьох митців/мисткинь.

Балет — вид театрального мистецтва, де основним виражальним засобом є танець.

Скористайтесь мережею Інтернет та перегляньте уривок з балету Петра Чайковського «*Лебедине озеро*», який вважають взірцем балетного жанру.

Сучасний український композитор Олександр Шимко написав балет для малечі. Перегляньте епізоди «Троль» і «Герда та мім» з балету «Снігова королева» за сюжетом однойменної казки.

Пісня «Побачити бароко» залишить у вас відчуття легкості та граційності. Виконуючи пісню, доберіть танцювальні рухи.

Побачити бароко

Вірші Л. Ратич

Музика А. Олейнікової

Вигадливе бароко ми взнали ненароком,
І вже нема спокою — нас тягне мандрувать.
Хоча б краєчком ока побачити бароко,
Щоб цю красу чудову нам завжди пам'ятать.

Приспів:

Ми будем мандрувати,
Щоб дивний світ пізнати.
Всі стилі та епохи,
Прадавнє і нове.
Скарбів всесвітню казку —
Майбутнього підказку —
Побачим, зрозумієм
І в часі збережем.

Театральний костюм, як одяг дійової особи, є невід'ємною частиною будь-якого театралізованого дійства. Він є зовнішнім виразом сценічного образу. За костюмом і його окремими деталями глядачі/глядачки дізнаються про особливості епохи та характеру персонажів. За окремими предметами ми можемо їх уявити або впізнати. Театральний костюм може нести в собі бутафорські деталі, маски людей і звірів.

Театральний костюм виконують за ескізами художників/художниць, які створюють сценічний образ. Кожна деталь розповідає глядачам про персонаж та середовище, яке його оточує. В створенні театрального костюма беруть участь майстри/майстрині різної спрямованості. Одні створюють ескіз, другі декорують костюм, треті займаються аксесуарами і бутафорією.

Розгляньте театральні костюми. Як ви вважаєте, до якого дійства вони створені — для опери, балету чи кіно? Порівняйте свою думку з думкою друзів/подруг.

i

ТЕСТ

Виконайте ескізи театральних костюмів своїх улюблених персонажів. Пригадайте, які вони на вигляд і чим вам запам'яталися. Визначте колірну гаму костюмів, придумайте деталі оздоблення.

Розгляньте зображення. Якими предметами повинні обмінятися персонажі, щоб отримати власні речі?

Скористайтесь мережею Інтернет. Подивіться улюблену виставу. Розгляньте костюм дійової особи, яка вам сподобалася найбільше. Зверніть увагу на речі, притаманні лише їй. Зробіть начерки цих речей.

Чарівний світ кіно

Кінематограф — відносно новий вид мистецтва. Його історія порівняно з тисячолітньою історією музики, живопису, театру дуже коротка. Але це не заважає кіно залишатися вже протягом кількох десятиліть найбільш масовим видом мистецтва. А які дитячі фільми ви знаєте?

Розкажіть, до яких фільмів належать зображення на сторінці. Якщо у вас не було можливості подивитися ці фільми, знайдіть час і перегляньте їх.

Виконайте пісню «Побачити бароко» з танцювальними рухами соло і в ансамблі.

Проплескайте з друзями/подругами ритмічну вправу.

І І П П І І П П І П П І І П П І

Цікаве кіно зачаровує, дивує, змушує замислитися про події, що відбуваються в нашому житті. Для режисера/режисерки кіно — це спосіб вираження власних думок, почуттів за допомогою цікавої історії.

Теми допомоги, захисту, боротьби добра зі злом є найбільш необхідними в суспільстві. Кожна людина хоче бути впевнена, що її захистять від несправедливості, допоможуть здолати труднощі. Тому в уяві людей народжуються супергерої, які можуть подолати будь-які негаразди, захистити знедолених від поганих, злих людей.

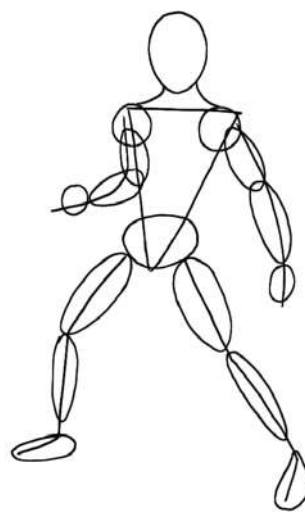
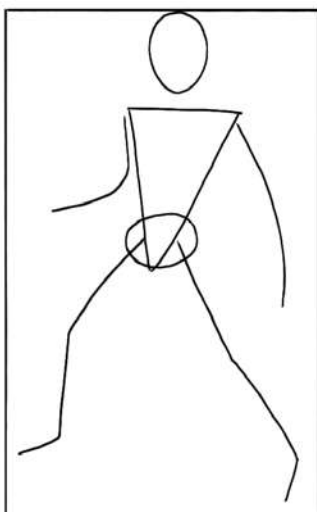
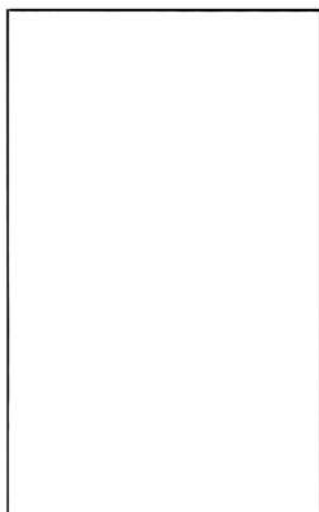

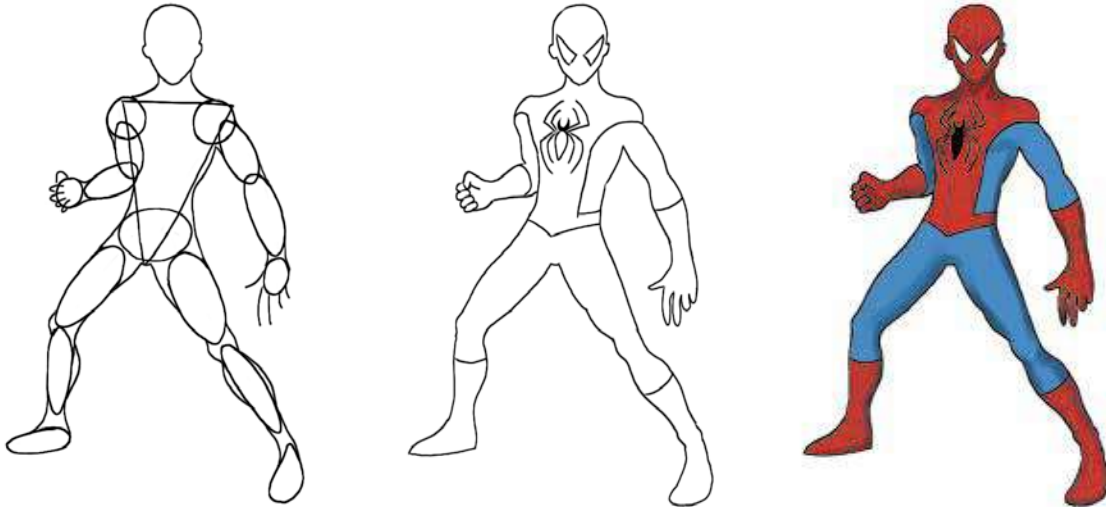
Розгляньте кадри з різних художніх фільмів. Яких супергероїв ви впізнали? Що ви можете розказати про кожного з них? Розкажіть, які вчинки вас вразили і чому? Кого з них ви бажали б мати своїм другом/подругою? На якого супергероя/супергероїню ви бажаете бути схожими? Чому?

Намалюйте образ улюбленого супергероя/супергероїні. Малюнок почніть з розміщення зображення на аркуші паперу. Залежно від задуму композиція малюнка та розташування героя на аркуші можуть різнитися.

Починайте малювати супергероя з загальної побудови. Деталі виявляйте поступово. Перегляньте схематичні малюнки будови людини. Вони допоможуть вам краще виконати свою роботу.

Уміння розуміти вчинки людей є важливим у відносинах між рідними, друзями/подругами. Розуміючи інших, ви стаєте до них уважнішими, добрішими, а побачивши це, і вони будуть відповідати взаємністю. Ви станете їм ближче й цікавіше.

Розгляньте зображення героїв. Хто з них є супергероєм/супергероїнею, а хто ні?

Скористайтесь мережею Інтернет і подивіться художні фільми, мультфільми з улюбленими супергероями. Зверніть увагу на їхні костюми, емблеми та інші речі, притаманні лише їм. Як кольори підкреслюють створений образ?

Весняні замальовки

Весна все впевненіше крокує по землі. Ласкаво пригріває сонечко, природа оживає. Весна, наче чарівна мисткиня, розписує все навколо ніжними кольорами перших квітів та листочків, наповнює радісними мелодіями пташиного співу. Усе живе в очікуванні свята Благовіщення, адже за народним календарем цього дня весна остаточно перемагає зиму.

Музична інтонація — втілення художнього образу засобами музичної виразності (мелодія, лад, тембр, динаміка, ритм тощо). Вона може бути зображальною або виражальною.

Зображальні інтонації передають різноманітні звуки навколишнього світу, природи, створюють уявні образи людей, тварин, комах. Виражальні інтонації передають настрій, емоції, почуття.

Виконайте поспівку за рядками української народної веснянки «Благослови, мати!». Передайте у ній інтонації радості, урочистості.

Послухайте твір норвезького композитора Едварда Ґріґа «*Навесні*». Що ви уявили, слухаючи цю музику? Зі скількох частин складається твір? Які виражальні інтонації передані в кожній частині?

Веснянки — народні обрядові пісні на честь весни. У різних регіонах України їх іще називають маївки, гаївки, риндзівки, ягілки та ін.

Вивчіть і виконайте пісню «*Веснянка*». Заспів виконуватиме соліст/солістка, а приспів — хор.

Веснянка

Виграва сопілонька у ліску,
Красується землянька у вінку,
Вітерець, пустуючи, шамотить,
Молодеє листячко мерехтить.

Вірші К. Перелісної
Музика Н. Шевченко

Приспів:

А у полі житечка оксамит,
А над полем сонечко і блакить.
І, мов легкі човники на морях,
Плинуть білі хмароньки в небесах.

І на річці хвилечка, мов жива.
А в ліску сопілонька виграва.
Виграва сопілонька у ліску,
Красується землянька у вінку.

Пограйте із друзями/подругами у гру «Музична розмова». Складіть речення про весну і проспівайте його з різними інтонаціями у формі діалогу.

У роботі над твором важливим етапом є замальовки (начерки), в яких втілюються спостереження навколишнього життя. Саме замальовки стають початком нової цікавої роботи. Завдяки ним можна зберегти на пам'ять гарні краєвиди або цікаві події вашого життя.

Замальовка (начерк) в образотворчому мистецтві — це швидкий малюнок, у якому передані задум майбутнього твору, його композиція, колірні рішення і настрої.

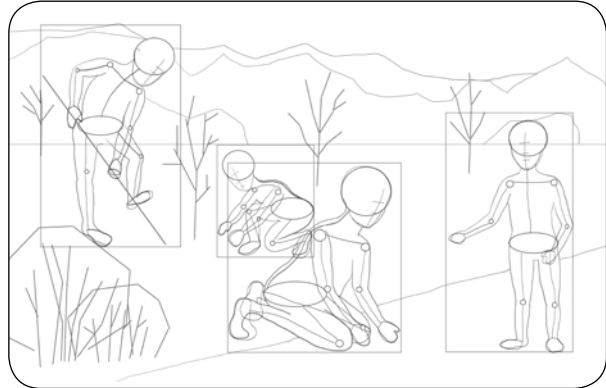
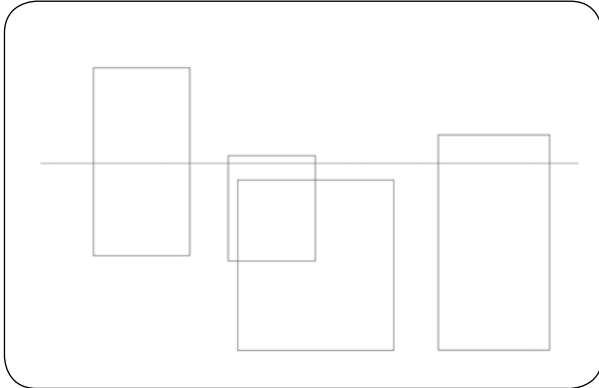

Розгляньте твори. До якого жанру образотворчого мистецтва вони належать? Визначте порядок розташування творів, що відображає поступове пробудження природи. Прослідкуйте, як змінюється колірна палітра весняних краєвидів.

Виконайте сюжетну композицію «Весняні роботи». Розкажіть, що ви хочете зобразити. Де відбуватимуться події? Визначте головні та другорядні елементи твору. Оберіть матеріали і техніку виконання, що якнайкраще втілять ваш задум. Дотримуйтеся правил створення композиції.

Правила створення композиції

1. Аркуш поділяється на дві частини лінією, що визначає горизонт (низький, середній або високий).
2. Композиція має ближній (великі предмети), середній (зменшені) і далекий (найменші) плани.
3. Чим більше віддалений предмет, тим нечіткішими є його контури.
4. Наближені предмети мають насичені кольори, а предмети середнього і далекого планів здаються тьмяними й білястими.

Поспостерігайте за змінами у природі з приходом весни. Зверніть увагу на зміну колірної гами. Зробіть світлини цікавих пейзажів та створіть акварельними фарбами палітри їхніх кольорів.

Світле свято Великодня

Великдень — одне з найбільших і найшанованіших після Різдва християнських свят. Воно наповнює наші серця теплом, радістю і любов'ю. У мистецтві тема великоднього свята виграє світлими весняними кольорами, бринить веселими мелодіями і, звичайно, освячена чудовими народними творами — писанками.

Розкажіть, як ваша родина відзначає Великдень. Які народні традиції цього свята ви знаєте? Що прийнято дарувати одне одному на Великдень?

Послухайте твір відомої української композиторки Лесі Дичко «Писанки». Звучання якого музичного інструмента ви почули? Що вам нагадує мелодія твору? Який настрій він викликає?

Виконайте поспівку «Гра з писанками». Придумайте до неї ритмічний супровід.

Пи - сан - ки в ру - ках три - ма - ю, на га - ля - ви - ні гу - ля - ю,

а ко - му їх по - кла - ду, я ні - ко - му не ска - жу!

Вивчіть і заспівайте пісню «Великодній цвіт». Під час виконання передайте святковий настрій твору.

Великодній цвіт

Свято наближається,
Радість нам несе,
Фарбами яскравими
Розквітає все.

Вірші Є. Левченко
Музика А. Олейнікової

Приспів:

Українську писанку
Знає увесь світ:
Великодні писанки —
Великодній цвіт.

Найгарнішою окрасою українського Великодня є чудові твори народного мистецтва — писанки. Оздоблені яскравими мережаними візерунками, вони символізують вічне оновлення життя, а також воскресіння Христа.

Твори народних майстринь-писанкарок сповнені глибоким змістом. У їхніх роботах кожна риска, крапка та колір мають певне значення, а кожний символ є оберегом. Більшість писанкових орнаментів і зображень мають прадавнє походження.

Писанка — великоднє обрядове яйце, розписане за допомогою спеціального інструмента — **писачка**, розтопленого бджолиного воску та природних фарб.

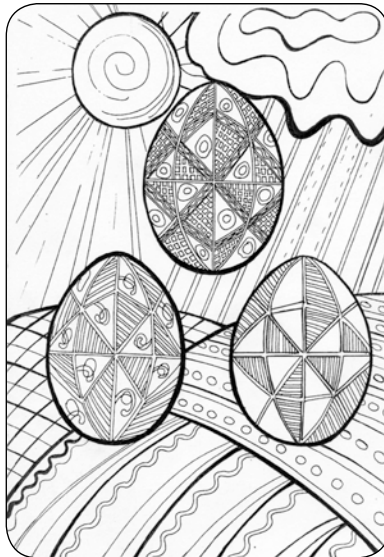
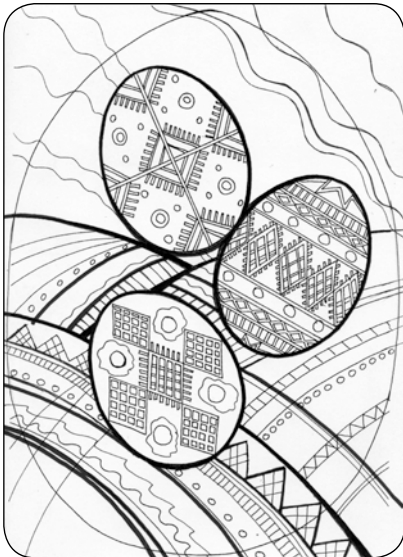
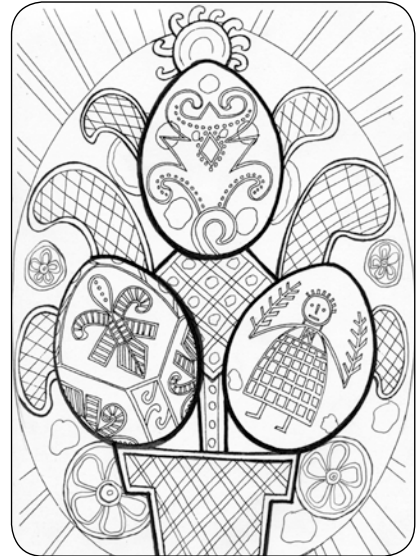
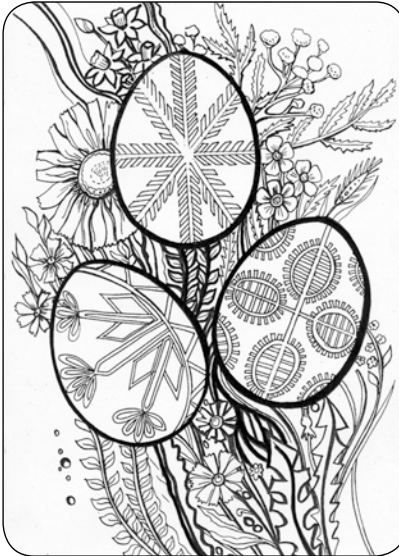
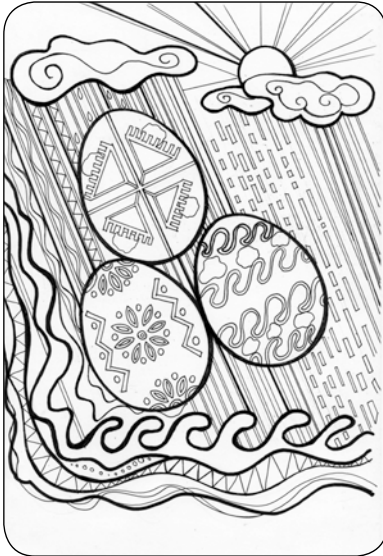
Розгляньте писанки. З яких символів утворені орнаменти? У які кольори традиційно фарбують писанки?

Створіть тематичну композицію «Писанки». Вирішіть, які побажання ви відобразите в своєму творі. У роботі використовуйте символи, які відповідають вашому задуму.

Розгляньте великодні композиції. Назвіть символи здоров'я, довголіття, родючості й багатого врожаю, які знаєте.

Прикрасьте своїми творами класну кімнату, організувавши виставку «Писанки чудові, різні, кольорові».

Скористайтеся мережею Інтернет і дізнайтеся про інші традиційні техніки прикрашання великодніх яєць. Поділіться своїми надбаннями із друзями/подругами. Зробіть разом писанки і подаруйте своїм рідним або одне одному.

Витоки народного мистецтва

Українське народне мистецтво добре впізнаване за своєю яскравістю і самобутністю. Кольорові водограї народних мелодій, вишукані та яскраві мотиви розписів і вишивки, гарні вироби гончарства відомі в усьому світі. Вони не тільки зберігають мистецькі традиції багатьох поколінь, а й надихають на творчість сучасних митців і мисткинь.

Розгляньте твори. Які види народного мистецтва втілені в них?

Творчість українських композиторів, пов'язана із народними мелодіями, часом нагадує вишивку. Їхні музичні твори можна порівняти із майстерним гаптуванням, у якому яскравими візерунками розквітають українські пісні й танці.

Послухайте фрагмент *Симфонії соль мінор* українського композитора Володимира Сокальського. Які інтонації української народної музики ви почули в ній — пісенні чи танцювальні? Який настрій викликає твір?

Уявіть себе композиторами/композиторками. Створіть і виконайте поспівку за рядками вірша. Придумайте до неї ритмічний супровід і доберіть шумові музичні інструменти.

Вся у білих рушниках,
Наша хата — ніби птах.

Наталя Поклад

Пограйте з друзями/подругами в музичну гру «Запитання — відповідь». Дайте ритмічні відповіді на запитання «Що нам вишила матуся?».

Вишиті рушники — обереги України та нашого роду. У їхніх візерунках збереглися прадавні магічні знаки, образи Дерева Життя, символіка кольорів.

Народні умільці майстерно сплitalи в один візерунок різноманітні рослинні або геометричні мотиви. Зібрані разом, вони втілювали побажання здоров'я, щастя, добробуту.

Розгляньте рушники різних регіонів України. Які кольори є головними у вишивці? Що, на ваш погляд, вони символізують?

Окрім рушників вишивкою традиційно прикрашали предмети одягу та речі із тканини. Розгляньте світлини вишивок та зверніть увагу на їхні композиції.

Як композиції залежать від призначення та форми виробів? Які природні форми відтворені в образах?

В Україні мешкають різні народи, і кожен із них має свої самобутні традиції і цікаві вишивки. Окрім кольорових ниток, майстрині використовували ще золоті та срібні, бісер, блискітки.

Угорська вишивка

Румунська вишивка

Кримськотатарська вишивка

Польська вишивка

Розгляньте візерунки. Чи є серед них схожі на українські? Пофантазуйте, які речі або предмети одягу ви прикрасили б цими вишивками.

Існує багато різних видів української вишивки, але одним із найпоширеніших є вишивка хрестиком. Розгляньте фрагменти старовинних народних орнаментів та зразки схем. Створіть за ними ескізи вишивки для серветки. Використайте для цього аркуш у клітинку.

Поцікайтесь у мережі Інтернет та інших джерелах про традиції народної вишивки вашої місцевості. Створіть із ниток для вишивання колірні палітри орнаментів або виконайте замальовки їхніх схем.

Пам'ятки архітектури

Коли йдете вулицею, озирніться. Можливо, серед будинків вам трапляться такі, що по праву називаються пам'ятками архітектури. Саме ці гарні будівлі створюють обличчя вашого міста або села. Вони можуть розповісти про час, коли були зведені, про архітекторів або народних майстрів, завдяки яким вони виникли.

Розгляньте пам'ятки архітектури. Які будівлі, на ваш погляд, є окрасою міста, а які можна побачити у передмісті?

Архітектуру часто називають застиглою музикою. І дійсно, творчість композитора можна порівняти з творчістю архітектора. Перед тим, як звести будівлю, архітектор створює її план. Композитор також за допомогою мистецьких прийомів вибудовує форму майбутнього музичного твору.

Рондо — форма музичного твору, в якому відбувається чергування головної теми (рефрену) та епізодів.

Пригадайте поспівку «Ми — третьокласники» та вивчіть нові — «Ми хлопчики», «Дівчатка ми». Виконайте із них «Класне рондо» за планом.

«Ми — третьокласники»	(усі разом)
«Ми хлопчики»	(хор хлопчиків)
«Ми — третьокласники»	(усі разом)
«Дівчатка ми»	(хор дівчаток)
«Ми — третьокласники»	(усі разом)

Яка поспівка є рефреном, а які — епізодами?

Ноти

Послухайте твір українського композитора Костянтина Мяскова «Українське рондо». Опишіть характер головної теми. Які настрої передані в епізодах?

Пригадайте і заспівайте пісню «Веснянка». Запропонуйте до пісні ігрові й танцювальні рухи. Акомпануйте собі на музичних інструментах. У яких кольорах ви бачите цю пісню?

Україна — держава з багатовіковою історією та культурою. У кожному регіоні є свої визначні пам'ятки — перлини української землі.

Київ

Одеса

Хотин, Чернівецька обл.

Острог, Рівненська обл.

Розгляньте пам'ятки архітектури різних регіонів України. Чим вони привертають увагу? Які геометричні форми ви помітили в їхній будові? Поясніть свою думку.

Національні музеї народної архітектури та побуту є осередками, де можна побачити українську давнину. Це справжні скарбниці, до яких з усіх куточків нашої країни були перевезені старовинні хати, храмові й господарські споруди.

Скористайтесь мережею Інтернет і перегляньте відеопрезентацію «Національний музей народної архітектури та побуту України у Пирогові». Що в ній вам сподобалося найбільше?

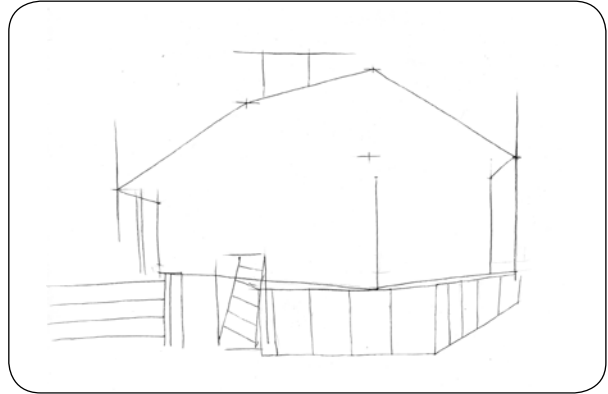
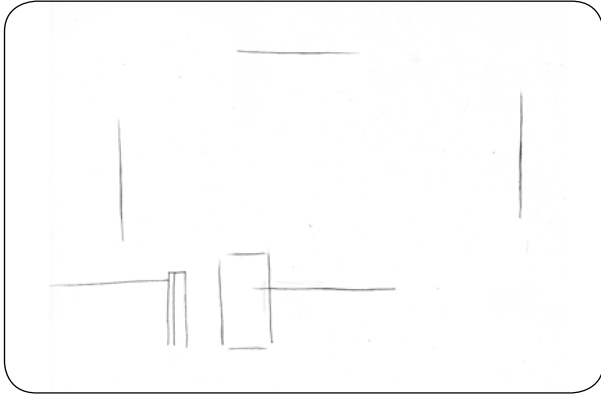

Основним видом народної архітектури є житло. Уважно розгляньте світлини традиційних українських хат різних регіонів України. Чим вони схожі та чим відрізняються? Як прикрашали оселі ззовні та всередині?

Оберіть пам'ятку архітектури на свій розсуд та виконайте її малюнок кольоровими олівцями або фарбами. Передайте характерні особливості її будови, продумайте оточення. Доберіть кольори відповідно до пори року і часу доби, які хочете зобразити.

Зробіть світлини пам'яток архітектури, які є у вашій місцевості. Разом із друзями/подругами оформіть виставку «Мій рідний край» та запросіть на неї рідних.

Мультфільми

Чи можливо уявити мультфільми без музики? Музична мова дає характеристику кожному мультиплікаційному персонажу. За музичними темами, навіть не дивлячись мультфільм, можна відгадати його назву.

Послухайте пісні Карлсона з мультфільму *«Карлсон, який живе на даху»*, саундтрек до мультфільму *«Микита Кожум'яка»*, де пісня буде зовсім іншою за характером.

Скористайтесь мережею Інтернет. Перегляньте першу серію мультсеріалу *«Чарівний горох»*, де українська народна музика буде звучати упродовж усього мультфільму.

Саундтрек — це звукове оформлення фільму або мультфільму.

Весела пісня Наталії Май «Що таке щастя?» подарує вам гарний настрій. Співайте її з танцювальними рухами.

Що таке щастя?

Музика і вірші Н. Май

Нумо разом з нами! О, є!
Плещемо руками! О, є!
Нумо разом з нами
Пісню починай!
Ва-па-ру, ау-пу!
Нумо разом з нами! О, є!
Щирими серцями! О, є!
Всім хорошим людям
Щастя побажай!

Приспів*:

А що таке щастя?
То небо блакитне,
То зоряні ночі
І синя ріка!
А що таке щастя?
То друзі і рідні,
То мамині очі
І тата рука!

* Приспів виконуйте двічі.

Художники-мультиплікатори створили з великою любов'ю багато цікавих мультфільмів. Зміст та сюжети зрозумілі, вони вчать співчувати, формують уявлення про добро і зло, про хороше і погане.

Розгляньте твори Марії Примаченко. Зверніть увагу на стилізацію елементів композиції та їхнє оздоблення. Визначте, якими кольорами художниця виконувала твори: локальними чи умовними. Згадайте, яка різниця між цими кольорами.

Виконайте декоративну сюжетну композицію за мотивами творчості Марії Примаченко. Розкажіть про цікаві події з вашого шкільного життя. Зображення всіх елементів робіть стилізованими та узагальненими.

Що, на вашу думку, визначає неповторність та дивовижність творчості Марії Примаченко? Зверніть увагу на ритмічне розташування елементів композиції та орнаментів.

Скористайтесь мережею Інтернет та подивіться мультфільм «Літа мої», створений за мотивами творчості Примаченко.

Літо зустрічаймо!

Незабаром літо! Таке довгоочікуване, радісне й дивовижне! Небо дивовижно синє, бездонне. Віє запашною свіжістю. Легкий вітерець віє свіжістю, розносить неповторні аромати трав і квітів. Птахи весело виспівують свої незвичайні, не схожі одна на одну пісні.

Прослухайте чудовий твір сучасного італійського композитора Енніо Морріконе «Зелене листя літа», де музичною мовою описується краса цієї пори року.

Заспівайте пісні, які вам найбільше сподобались. Під час співу акомпануйте собі на музичних інструментах та виконуйте танцювальні рухи.

Пограйте з однокласниками/однокласницями в гру «Музичний капелюшок».

Українська земля славиться природною красою, має унікальні місця з багатою історією. Це справжній скарб, наша гордість і надбання. Подорожуючи Батьківщиною, ми відкриємо для себе багато нового і цікавого.

Ви вже знайомі з різними техніками роботи аквареллю. Техніку «по-сухому» використовують, якщо потрібно чітко передати форму предметів або виконати їхні деталі.

Техніка «по-вологому» допомагає досягти м'якості контурів і колірних переходів.

Розгляньте твори художниці та художника. У них відчувається любов до рідної землі, радість спілкування з природою. Чудові спогади, якими вони поділились із нами.

Виконайте творчу роботу «Літо» за уявою. Особливу увагу звертайте на композиційний центр. Головне доцільно розміщувати на передньому плані. Передайте глибину простору другорядними елементами композиції. Оберіть техніку роботи аквареллю відповідно до вашого задуму.

Навчальний рік добігає кінця. Ваш досвід поповнився новими мистецькими знаннями та вміннями. Тож напередодні канікул організуйте в класі виставку своїх творчих робіт або концерт, на якому виконайте свої улюблені пісенні твори. Придумайте цікаві вікторини та ігри, що дозволять вам проявити свої здібності.

ТЕСТ

СЛОВНИК

Абрис — це окреслення лінією зовнішнього контуру форми предмета.

А капела — це спів без інструментального супроводу.

Афіша — рекламне або довідкове аркушеве видання з інформацією щодо певного культурного заходу, події.

Витинанки — орнаментальні чи сюжетні композиції, ажурно вирізані ножицями з білого або кольорового паперу.

Двочастинна форма — будова музичного твору, що характеризується об'єднанням двох частин в одне ціле.

Декорація — оформлення сцени, відтворення середовища, де відбувається театральне дійство.

Замальовка (начерк) в образотворчому мистецтві — це швидкий малюнок, у якому передані задум майбутнього твору, його композиція, колірні рішення і настрої.

Засоби музичної виразності — це мелодія, темп, лад, тембр, динаміка тощо.

Кек-уок — це веселий танець, що виконується під супровід банджо, гітари чи мандоліни.

Козацькі пісні — народні, історичні пісні та думи, в яких оспівується Козацька доба.

Куплетна музична форма — побудова музичного твору, що спирається на повторенні незмінної мелодії зі зміною тексту.

Лінійна перспектива розглядає питання, що пов'язані з уявною зміною розмірів і абрисів форми предметів залежно від точки зору. Предмети зменшуються при віддаленні їх від глядача.

Лінія горизонту — уявна лінія, розташована на рівні очей людини. Розрізняють низький, середній та високий горизонти.

Музична інтонація — втілення художнього образу засобами музичної виразності (мелодія, лад, тембр, динаміка, ритм тощо). Вона може бути зображальною або виражальною.

Музична форма — це будова музичного твору.

Одночастинна форма — будова музичного твору, що не містить контрастних частин.

Перспектива — це зображення навколишнього світу на площині саме так, як бачить його людське око.

Писанка — це великоднє обрядове яйце, розписане за допомогою спеціального інструмента — **писачка**.

Прелюдія — невеликий музичний твір, який не має чіткої форми.

П'єса — невеликий за обсягом сольний або ансамблевий завершений музичний твір.

Побутовий жанр — жанр, у якому відображають у художніх творах події та сцени повсякденного життя людини.

Повітряна перспектива передає вплив товщі повітря на зміну чіткості й кольорів предметів залежно від їх розташування в просторі.

Портрет — це жанр образотворчого мистецтва, в якому зображується людина або група людей, відтворюється їх зовнішність та індивідуальність.

Рельєф — вид скульптури, в якому зображення має об'ємну форму, яка частково виступає над поверхнею.

Рондо — форма музичного твору, в якому відбувається чергування головної теми (рефрену) та епізодів.

Саундтрек — це звукове оформлення фільму або мультфільму.

Симфонія — великий твір для симфонічного оркестру, який найчастіше складається з чотирьох частин.

Театр ляльок — вид театрального мистецтва, в постановках якого ролі виконують ляльки, керовані акторами-ляльководами.

Тричастинна форма — будова музичного твору, в якій перша і третя частини однакові, а середня — контрастна (протилежна) їм за характером музики.

Відомості про користування підручником

№ з/п	Прізвище та ім'я учня / учениці	Навчальний рік	Стан підручника	
			на початку року	у кінці року
1				
2				
3				
4				
5				

Навчальне видання

*РУБЛЯ Тетяна Єгорівна
МЕД Ірина Леонідівна
ЩЕГЛОВА Тетяна Леонідівна*

«МИСТЕЦТВО»

**підручник інтегрованого курсу для 3 класу
закладів загальної середньої освіти**

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Редактор *О. В. Гноінська*. Технічний редактор *А. В. Пліско*.
Художнє оформлення *В. І. Труфена*. Коректор *Н. В. Красна*

Окремі зображення, що використані в оформленні підручника,
розміщені в мережі Інтернет для вільного використання

Підписано до друку 22.05.2020 р. Формат 84×108/16.
Папір офсетний. Гарнітура Прагматика. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 13,44. Обл.-вид. арк. 12,80.
Тираж 75492 прим. Зам. № 4305-2020

ТОВ Видавництво «Ранок»,
вул. Кібальчича, 27, к. 135, Харків, 61071.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5215 від 22.09.2016.
Адреса редакції: вул. Космічна, 21а, Харків, 61145.
E-mail: office@ranok.com.ua. Тел. (057) 719-48-65, тел./факс (057) 719-58-67.

Підручник надруковано на папері українського виробництва

Надруковано у друкарні ТОВ «ТРИАДА-ПАК»,
пров. Сімферопольський, 6, Харків, 61052.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5340 від 15.05.2017.
Тел. +38 (057) 712-20-00. E-mail: sale@triada.kharkov.ua